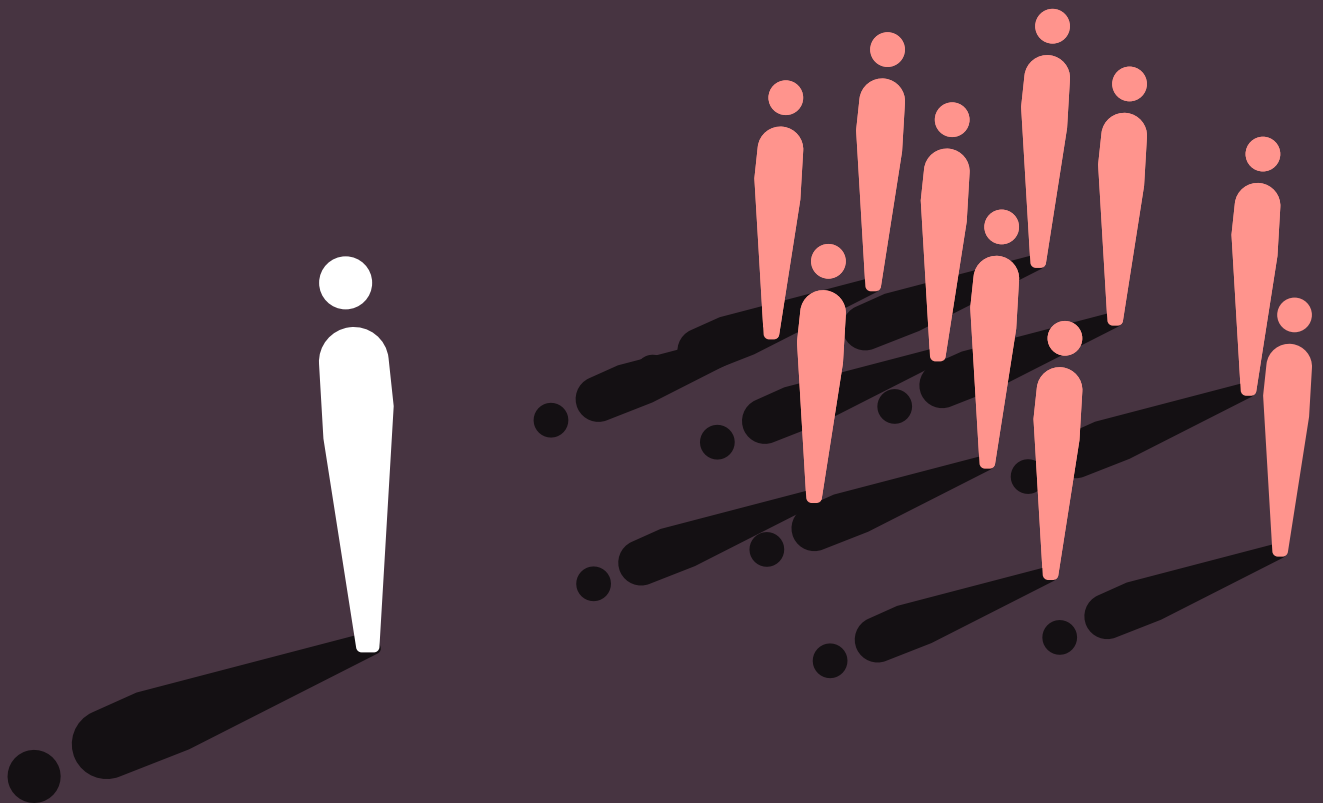

Stille i møte med hets

En rapport om tilskuerintervensjon i Norge

Innhold

Forord	4
1. Om rapporten og undersøkelsen	6
2. Hva er hatprat og hets?	8
2.1 Manglende kunnskap, relasjoner, tillit og empati	10
2.2 Negative holdninger, stereotyper og partiskhet	10
2.3 Støtende kommentarer og atferd	11
2.4 Diskriminering (direkte, indirekte og trakassering)	11
2.5 Hatefulle ytringer	13
2.6 Vold og trusler	15
3. Hva er tilskuerintervensjon?	16
3.1 Effekten av tilskuerintervensjon	16
3.2 Hva skal til for at tilskuere griper inn?	17
4. Funn fra spørreundersøkelsen	22
4.1 Hvor mange observerer hets?	22
4.2 Hvem er hetsen rettet mot?	24
4.3 Hvor observeres hets?	25
4.4 Hvor mange griper inn?	26
4.5 Årsaker til at tilskuere ikke griper inn	27
4.6 Støtte til tilskuerintervensjon	28
5. Hvordan kan man gripe inn?	29
Referanseliste	31

Forord

Ytringsfrihetskommisjonen viser til at forekomsten av hatprat og hets er en utfordring for ytringsfriheten i Norge. Gjennomgående viser studier og undersøkelser at det er minoriteter som er hardest utsatt, og at hets og sjikane øker når saker som kan assosieres med disse gruppene diskuteres i mediene. På individnivå kan dette ha direkte, skadelige konsekvenser for både psykisk og fysisk helse. Dersom dette fører til at enkelte stemmer og perspektiver systematisk støtes ut, vil det også undergrave den åpne og opplyste offentlige samtalen.

Det er nå åtte år siden regjeringen vedtok sin første strategi mot hatytringer, og det har vært iverksatt en rekke tiltak for å adressere denne utfordringen.

Hatprat er et vidt begrep som omfatter både ytringer som er straffbare, og ytringer som ikke er det. Rettslig sett er det begrenset hvilke ytringer som er så alvorlige at de er straffbare. Det er heller ikke mulig å straffe-forfølge alle som faktisk er over terskelen, og man vet heller ikke mye om hvor godt straffens preventive funksjon virker på dette området.

Selv om det er avgjørende med gode og systematiske tiltak fra myndighetene for å begrense og motvirke hat og hets, er det samtidig en nødvendig erkjennelse at dette er et samfunnsproblem som det ikke er mulig å få helt bukt med, og som staten ikke kan løse alene, for eksempel gjennom bruk

av straff. Den største andelen hatprat og hets må vi derfor håndtere selv.

Vi ønsket derfor å stille spørsmålene: I hvilken grad griper vi inn når vi er vitne til hatprat og hets, og hva er årsakene til at vi eventuelt ikke gjør det? Og har det betydning?

Vi gjennomførte en undersøkelse som viser at 56 % av de som observerer hets ikke foretar seg noe for å gripe inn. Samtidig viser samme undersøkelse at 84 % av befolkningen mener at tilskuere bør gjøre noe for å hjelpe dem som blir utsatt for hets dersom det er trygt å gjøre det.

Vi kartla deretter forskning som viser at tilskuerintervensjon kan ha stor verdi. Den kan redusere risikoen for eskalering av en uønsket situasjon, forebygge fysiske, psykiske og sosiale skader, og redusere sannsyn-

ligheten for passivitet i lignende situasjoner i fremtiden.

Samlet dannet dette utgangspunktet for en større kampanje vi har valgt å kalle «Stillhet sårer». Kampanjen er et felles prosjekt mellom Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM), Amnesty International Norge og Catalysts. Denne rapporten gir kunnskapsgrunnlaget for arbeidet, oppsummerer de funnene kampanjen bygger på og beskriver en rekke strategier for tilskuerintervensjon, fordi vi tror at en større bevissthet og kunnskap om betydningen av dette, kan øke sannsynligheten for at vi foretar oss noe.

Vi håper rapporten kan gi et konstruktivt bidrag til de stadig tilbakevendende diskusjonene om hvordan vi som samfunn håndterer hatprat og hets.

Kjernen i ytringsfriheten er nettopp vi må ta til motmæle mot det vi mener er feil. Tilskuerintervensjon handler dypest sett om å bidra til at flere av oss tar ansvar for vår felles offentlighet – som vi alle er avhengige av i demokratiet vårt.

1. Om rapporten og undersøkelsen

Denne rapporten er en del av prosjektet «Stillhet sårer», et større samarbeid mellom Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM), Amnesty International og Catalysts, med støtte fra Bufdir og Sparebankstiftelsen DNB. Formålet med prosjektet er å sette tilskuerintervensjon på agendaen, og bidra til at flere gjør noe når de er vitne til hatprat og hets. Rapporten er skrevet av NIM.¹

I **kapittel 2** i rapporten redegjør vi for sentrale begreper knyttet til hatprat/hets, og illustrerer relasjonen mellom disse i *fordomspyramiden*. Her gjennomgås også statens menneskerettighetsforpliktelser på området.

Kapittel 3 oppsummerer funn fra en litteraturgjennomgang om tilskuerintervensjon og forutsetningene for at tilskuere griper inn i skadelige hendelser som hatprat/hets.

I **kapittel 4** presenteres vi resultatene fra en nasjonal undersøkelse om tilskuerintervensjon i møte med hets, som ble gjennomført i august 2023 av Kantar Public på oppdrag fra NIM. Formålet med undersøkelsen er å kartlegge observasjoner av og reaksjoner på hatprat og hets i den norske befolkningen.

Noen av hovedfunnene i undersøkelsen er:

- 34 % av befolkningen har observert at en person eller en gruppe har blitt utsatt for hets i løpet av det siste året.
- 56 % av de som observerer hets gjør ingenting for å gripe inn.
- De vanligste arenaene der man observerer hets er på nettet eller sosiale medier (81 %), i det offentlige rom (28 %) og i private omgivelser (27 %).
- De hyppigste rapporterte årsakene til at tilskuere ikke griper inn i møte med hets er at de er bekymret for potensielle konsekvenser eller eskalering (31 %), at de mener hetsen ikke angår dem (18 %), at de som hovedregel aldri deltar i nettde-

¹ Denne rapporten er skrevet av NIMs seniorrådgiver Peter Dawson og rådgiver Even Sebastian Skallerud, med hjelp fra kollegene Gro Nystuen, Vidar Strømme, Anine Kierulf, Nora Vinsand og Birgitte Bøgh-Olsen.

batter (17 %) og at de mener det er nytteløst å gripe inn (15 %).

- 84 % av befolkningen mener at tilskuere bør gjøre noe for å hjelpe dem som blir utsatt for hets dersom det er trygt å gjøre det.

På bakgrunn av disse funnene og litteraturgjennomgangen, presenterer vi i **kapittel 5** tre strategier for å gripe inn dersom man er vitne til hatprat/hets som vi kaller SOS-metoden for tilskuerintervensjon.

I tillegg til denne rapporten, inneholder prosjektet en filmkampanje, undervisningsopplegg for ungdomsskole og videregående skole, og workshops for ansatte i private, offentlige og ideelle organisasjoner.

For mer informasjon om prosjektet, se stillhetsårer.no

2. Hva er hatprat og hets?

I denne rapporten bruker vi en bredere definisjon på hatprat og hets enn det som følger av lovverket. Når vi bruker begrepene «hatprat» og «hets», refererer vi til ytringer som er nedverdiggende, trakasserende, truende eller stigmatiserende, og er rettet mot et individ eller en gruppe på grunnlag av gruppekarakteristikk (som for eksempel etnisitet). Dette kan omfatte støtende ytringer som er lovlige, samt ytringer som utgjør «hatefulle ytringer» etter straffeloven § 185 eller «trakassering» etter likestillings- og diskrimineringsloven § 13.

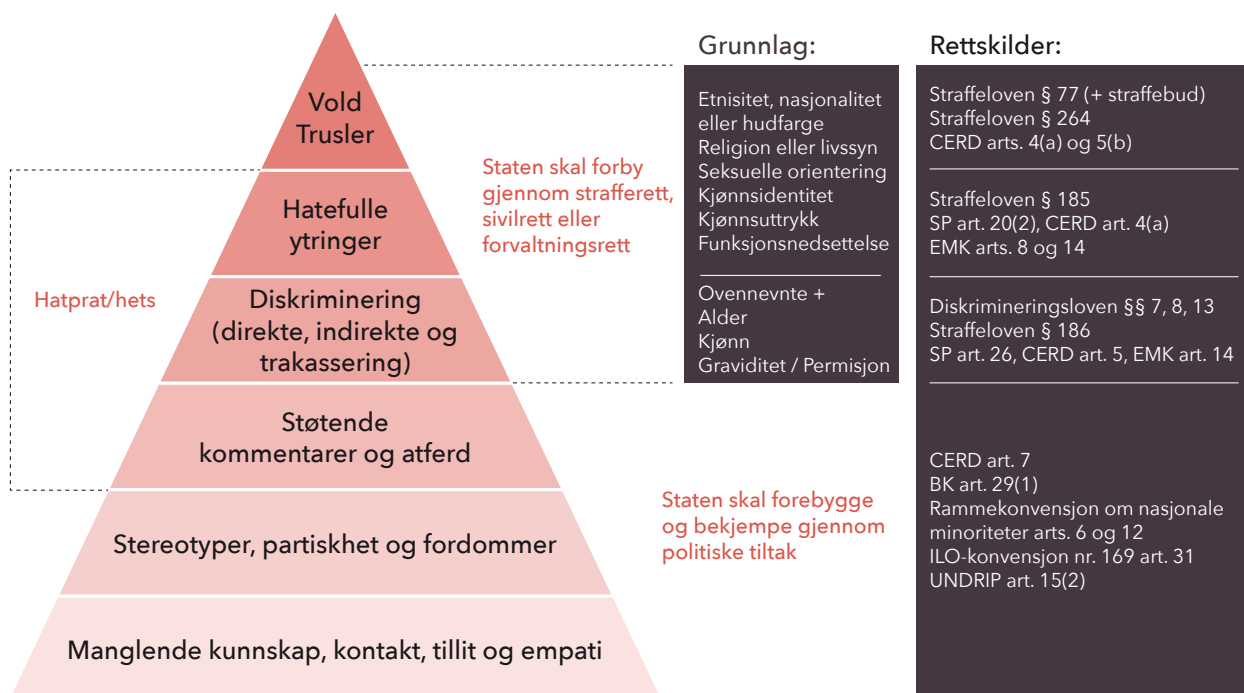
Det er flere grunner til at vi har valgt å bruke en slik bred definisjon. En grunn er at lovens definisjoner er kompliserte og dermed vanskelige å bruke i en undersøkelse som den vi har gjennomført og presenterer i kapittel 4. En annen grunn er at både lovlig og ulovlig hatprat/hets kan være skadelig både på individ- og samfunnsnivå. I kampanjen som denne rapporten er en del av, ønsker vi å rette oppmerksomheten mot både lovlig og ulovlig hatprat/hets.

Hatprat/hets, hatefulle ytringer og diskriminering er tre overlappende begreper som kan defineres på ulike måter. Det kan derfor være nyttig å se på hvordan de henger sammen som ulike former og manifestasjoner av det underliggende hovedproblemet – fordommer. Fordommer er negative hold-

ninger rettet mot andre basert på deres antatte gruppetilhørighet.

En mulig måte å forklare denne sammenhengen på, er gjennom fordomspyramiden (figur 1). NIM har utviklet denne modellen for å illustrere hvordan manifestasjoner av fordommer mot ulike grupper kan eskalere fra mer subtile holdninger, kommentarer og atferd til mer alvorlige former for diskriminering, hatefulle ytringer og i ytterste konsekvens vold, og hvordan statens menneskerettslige forpliktelser varierer deretter. Fordomspyramiden er basert på «fordomsskalaen» utviklet av den amerikanske psykologen Gordon Allport i 1954 og lignende modeller fra sivilsamfunnsorganisasjoner i USA og Storbritannia, og tilpasset norsk kontekst.²

² Gordon Allport, *The Nature of Prejudice* (Addison-Wesley, 1954); Anti-Defamation League, «Pyramid of hate», 2018, hentet 09.08.2023 fra <https://www.adl.org/sites/default/files/documents/pyramid-of-hate.pdf>; Article 19, «Hate speech explained: A summary», 2020, hentet 09.08.2023 fra <https://www.article19.org/resources/hate-speech-explained-a-summary/>.

Figur 1: Fordoms pyramiden

Hvert nivå i pyramiden representerer en gradvis mer alvorlig manifestasjon av fordommer, som bygger på og legitimeres av holdninger og atferd på nivåene under. Hvert nytt nivå i pyramiden krever kraftigere politiske og juridiske reaksjoner fra staten. Når terskelen for ulovlige ytringer eller handlinger er overskredet, får det rettslige konsekvenser for avsenderen.

De tre nederste nivåene i pyramiden representerer holdninger, ytringer og handlinger som er beskyttet av tanke- og ytringsfrihet, men hvor staten likevel generelt kan ha en plikt til å forebygge gjennom politiske tiltak. De tre øverste nivåene av pyramiden representerer ytringer og handlinger som ikke er beskyttet av tanke- og ytringsfriheten, og som staten har plikt til å reagere på med rettslige virkemidler.

Begrepene *hatprat* og *hets* brukes gjennomgående i denne rapporten, og omfatter trinnene «støtende kommentarer og atferd», «trakassering» og «hatefulle ytringer».

Til høyre for pyramiden ligger de ulovlige grunnlagene for diskriminering, hatefulle ytringer og hatmotivert vold og trusler, samt rettskildene for statens forpliktelser tilsvarende hvert nivå i pyramiden.

Det finnes andre relevante begreper som ikke er eksplisitt nevnt i pyramiden, men som er representert i disse ulovlige grunnlagene. Rasisme for eksempel er et samlebegrep for å beskrive alle former og manifestasjoner av fordommer basert på etnisitet, nasjonalitet eller hudfarge.³

Alle seks nivåene i pyramiden diskuteres nedenfor.

³ Det samme gjelder former for fordommer basert på kjønn (sexisme), seksuell orientering (homofobi), funksjonshemming (ableisme) og alder (alderisme), eller rettet mot jøder (antisemittisme), muslimer (islamofobi) eller romer (antisiganisme).

2.1 Manglende kunnskap, relasjoner, tillit og empati

Det nederste nivået av pyramiden er «manglende kunnskap, kontakt, tillit og empati». Dette trenger selvsagt ikke lede til fordommer, men det kan gjøre det – og det er disse utslagene vi er opptatt av her. I motsetning til de andre nivåene i pyramiden, som representerer *manifestasjoner* av fordommer, regnes disse som *underliggende årsaker* som kan bidra til fordommer.⁴ Tiltak som fremmer kunnskap, kontakt og empati mellom gruppene kan forebygge og redusere fordommer.⁵

Sammenhengen mellom disse faktorene og fordommer er imidlertid kompleks. Effekten av tiltak som fremmer kunnskap og kontakt

kan variere sterkt med tilnærmingen som brukes.

2.2 Negative holdninger, stereotypier og partiskhet

Det andre nivået er «negative holdninger, stereotypier og partiskhet». Dette er altså meninger som ikke har blitt uttrykt gjennom ytringer eller handlinger. Tankefriheten beskytter synspunkter og meninger, og ikke alle som har negative holdninger til minoriteter vil si eller gjøre noe diskriminerende eller hatefullt mot disse gruppene. Men forskning tyder på at slike holdninger vanligvis er en av flere årsaker til diskriminering og hatefulle ytringer. Derfor kan tiltak for å endre holdninger bidra til å redusere problemet.⁶

⁴ Thomas F. Pettigrew og Linda R. Tropp, *When groups meet: The dynamics of intergroup contact* (Hove: Psychology Press, 2013); Graham Thornicroft m.fl., «Stigma: ignorance, prejudice or discrimination?» *The British Journal of Psychiatry* 190, nr. 3 (2007); Courtney M. Bonam, «Ignoring History, Denying Racism: Mounting Evidence for the Marley Hypothesis and Epistemologies of Ignorance» *Social Psychological and Personality Science* 10, nr. 2 (2018); Beatrice Bobba og Elisabetta Crocetti, «I Feel You!: The Role of Empathic Competences in Reducing Ethnic Prejudice Among Adolescents» *Journal of Youth and Adolescence* 51 (2022); Aleyna Önal m.fl., «Empathy and the ability to experience one's own emotions modify the expression of blatant and subtle prejudice among young male adults» *Journal of Psychiatric Research* 137 (2021); Tufan Ekici and Deniz Yucel, «What determines religious and racial prejudice in Europe? The effects of religiosity and trust» *Social Indicators Research* 122 (2015).

⁵ Ulrich Wagner og Miles Hewstone, «Intergroup contact» i *The Oxford Handbook of Intergroup Conflict*, Linda R. Tropp, red., (Oxford: Oxford Library of Psychology, 2012); Dominic Abrams og Anja Eller, «A temporally integrated model of intergroup contact and threat» i *Intergroup Contact Theory: Recent Developments and Future*, Loris Vezzalis og Sofia Stathi, red. (Abingdon: Routledge, 2016); Maureen McBride, *What works to reduce prejudice and discrimination? - A review of the evidence* (Scottish Centre for Crime and Justice Research, 2015); Marta Miklikowska, «Empathy trumps prejudice: The longitudinal relation between empathy and anti-immigrant attitudes in adolescence». *Developmental Psychology* 54, nr. 4 (2018).

⁶ Mark Walters m.fl., *Causes and Motivations of Hate Crime* (London: Equality and Human Rights Commission, rapport nr. 102, 2016), s. 25; Neil Chakraborti og Jon Garland, *Hate Crime: Impact, Causes & Responses*, 2. utg. (SAGE Publications, 2015); Colin Roberts m.fl., *Understanding who commits hate crime and why they do it* (Cardiff: Welsh Government Social Research, 2013), s. 32; Dylan Glover m.fl., «Discrimination as a Self-Fulfilling Prophecy: Evidence from French Grocery Stores» *Quarterly Journal of Economics* 132, nr. 3 (2017); J. Aislinn Bohren m.fl., *The Dynamics of Discrimination: Theory and Evidence* (Philadelphia: Penn Institute for Economic Research, rapport nr. 18-016, 2018); Claudia Lenz m.fl., *Tiltak mot hatefulle ytringer: Kunnskaps- og tiltaksoversikt* (Oslo: Holocaust-senteret, 2018); McBride, *What works to reduce prejudice and discrimination? - A review of the evidence*.

Det følger av artikkel 7 i FNs rasediskrimineringskonvensjon (CERD) at statene er forpliktet til å iverksette effektive tiltak for å bekjempe holdninger som fører til diskriminering og hatefulle ytringer, og til å fremme forståelse og toleranse blant etniske grupper, særlig gjennom utdanning, kultur og holdningskampanjer. FNs rasediskrimineringskomite har formulert dette som en positiv forpliktelse for statene til å motvirke de grunnleggende årsakene til diskriminering og hatefulle ytringer gjennom hensiktsmessige virkemidler. Komiteen gir også flere eksempler på tiltak som stater bør vedta og støtte, som for eksempel kampanjer, opplæringsprogrammer og utdanningsmaterieell.⁷

2.3 Støtende kommentarer og atferd

Det tredje nivået er «støtende kommentarer og atferd». Dette omfatter ytringer og handlinger som kan oppleves som belastende, men som likevel ikke når opp til terskelen for

hatefulle ytringer, diskriminering eller vold, som er ulovlig.

Slike skadelige ytringer har ulik alvorlighetsgrad, og kan kreve ulike politiske og/eller juridiske tiltak.⁸ Balansen mellom ytringsfriheten og diskrimineringsvernet – og følgelig hvor grensen går for når en ytring er straffbar – er et tilbakevendende spørsmål både i samfunnsdebatten og i rettsapparatet. Både tolkningen av ytringene og lovtolkningen kan være krevende. Selv om det ikke skal gripes inn mot lovlige ytringer har myndighetene en plikt til å tilrettelegge for en bedre og inkluderende offentlig samtale.⁹

2.4 Diskriminering (direkte, indirekte og trakassering)

Det fjerde nivået er «diskriminering». Flere menneskerettighetskonvensjoner forplikter statene til å både forby diskriminering og til å iverksette politiske tiltak for å eliminere diskriminering.¹⁰ I Norge er disse forpliktelsene innarbeidet i likestillings- og diskrimineringsloven, samt gjennom inkorporering

⁷ FNs komité mot rasediskriminering, General Recommendation 35, Combating racist hate speech, UN Doc. CERD/C/GC/35, 26.09.2013, avsn. 10 og 30.

⁸ FNs generalforsamling, *Rabat Plan of Action on the prohibition of advocacy of national, racial or religious hatred that constitutes incitement to discrimination, hostility or violence*, UN Doc. A/HRC/22/17/Add.4, 11.01.2013, avsn. 35.

⁹ Grunnlovens infrastrukturkrav i § 100 sjette ledd.

¹⁰ *FNs konvensjon om avskaffelse av alle former for rasediskriminering (RDK)*, 66 UNTS 195 (21.12.1965, trådte i kraft 04.01.1969) arts. 2, 5, 1(4), 2(2); *FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP)*, 999 UNTS 171 (16.12.1966, trådte i kraft 23.03.1976) arts. 2(1), 26, 27; *FNs konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter (ØSK)*, 993 UNTS 3 (16.12.1966, trådte i kraft 3.01.1976) art. 2(2); *FNs konvensjon om barnets rettigheter (BK)*, 1577 UNTS 3 (20.11.1989, trådte i kraft 02.09.1990) art. 2; *FNs konvensjon om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne (CRPD)*, 2515 UNTS 3 (13.12.2006, trådte i kraft 03.05.2008) art. 5; *FNs konvensjon om å avskaffe alle former for diskriminering mot kvinner (KDK)*, 1249 UNTS 13 (01.03.1980, trådte i kraft 03.09.1981) arts. 2, 5; *Den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK)*, CETS No. 005 (04.11.1950, trådte i kraft 03.09.1953) art. 14.

av flere menneskerettighetskonvensjoner med forrang i norsk rett.¹¹

Diskriminering vil kunne være både forskjellsbehandling av like tilfeller, eller likebehandling av ulike tilfeller. I likestillings- og diskrimineringsloven § 7 finnes forbudet mot direkte diskriminering, som forbyr dårligere behandling enn andre i en tilsvarende situasjon, uten at det er saklige grunner til dette. For eksempel, vil det være direkte diskriminering hvis en person ikke blir ansatt på grunn av hudfargen sin. Etter lovens § 8 kan indirekte diskriminering, der ulike tilfeller behandles likt, også være forbudt. For eksempel vil et uniformsreglement som forbyr bruk av hodeplagg på arbeidsplassen uten at det er saklig begrunnet, kunne utgjøre indirekte diskriminering mot muslimer som bruker hijab.

I tillegg er «trakassering» forbudt etter lovens § 13. Trakassering er definert som handlinger, unnlater eller ytringer som har som *formål eller virkning* å være krenkende, skremmende, fiendtlige, nedverdiggende eller ydmykende. Det er derfor ikke noe krav at handlingene er foretatt *med sikte på* å trakassere. Vurderingen skal ta utgangspunkt i opplevelsen til den som mener seg utsatt for trakassering. Den enkeltes subjektive vurdering må likevel

suppleres av en mer objektiv vurdering av hvor alvorlig forholdet er.

For at noe skal være diskriminering eller trakassering i lovens forstand må det være begrunnet i ett eller flere av grunnlagene nevnt i lovens § 6: etnisitet, nasjonalitet eller hudfarge, religion, livssyn, funksjonsnedsettelse, seksuell orientering, kjønnsidentitet, kjønnsuttrykk, alder, kjønn, graviditet, permisjon ved fødsel eller adopsjon, omsorgsoppgaver eller kombinasjoner av disse grunnlagene. Denne listen er noe lengre enn listen over grunnlagene for hatefulle ytringer. Terskelen for trakassering etter likestillings- og diskrimineringsloven er også lavere enn terskelen for hatefulle ytringer etter straffeloven.¹²

Diskrimineringsforbudet gjelder i utgangspunktet på alle samfunnsområder, med unntak av familieliv og andre rent personlige forhold. Etter diskrimineringsloven § 24 skal alle offentlige virksomheter jobbe aktivt for å fremme likestilling og hindre diskriminering og trakassering i all sin virksomhet. Etter arbeidsmiljøloven §§ 4-1 og 4-3 er arbeidsgivere og ledelsen i organisasjoner og utdanningsinstitusjoner også forpliktet til å forebygge og søke å hindre trakassering.

Saker om diskriminering og trakassering behandles av Diskrimineringsnemnda, som

¹¹ Menneskerettsloven § 2.

¹² Merk at etter IdL § 39 første ledd bokstav b kan den som i fellesskap med minst to andre personer som grovt overtrer forbudet om å trakassere på grunn av etnisitet, religion eller livssyn straffes med bøter eller fengsel inntil tre år. Også gjentatte overtredelser av straffebestemmelsen kan rammes av straff, selv om den nye overtredelsen ikke er grov. Bestemmelsen viderefører gjeldende rett og erstatter diskrimineringsloven om etnisitet § 26, jf. Prop. 81 L (2016-2017) s. 337–338.

Saker i Diskrimineringsnemnda

I 2022 fikk Diskrimineringsnemnda totalt 573 klagesaker, hvorav 420 ble avgjort og 72 resulterte i konstatering av regelbrudd. De fleste sakene var innenfor samfunnsområdene arbeidslivet, varer/tjenester og offentlig forvaltning, og handlet om funksjonsnedsettelse, etnisitet og alder. 90 % av avgjorte klagesaker i 2022 handlet om diskriminering, 19 % om trakassering og 5 % om arbeidsgivers plikt til å forebygge og søke å hindre trakassering.

har myndighet til å pålegge den som blir klaget på å stanse diskrimineringen og i noen ganger betale erstatning eller oppreisning.

2.5 Hatefulle ytringer

Det femte nivået i pyramiden er «hatefulle ytringer». Det er straffbart å fremsette ytringer som faller innenfor definisjonen av hatefulle ytringer i straffelovens § 185. Bruk av straff ut gjør et inngrep i ytringsfriheten. Men ytringsfriheten er ikke absolutt, det kan gripes inn i den såframnt menneskerettslige inngrepsvilkår er oppfylt, det vil si et krav om at inngrepet har hjemmel i lov, ivaretar et lovlig formål og er forholdsmessig. For eksempel sier artikkel 19 i FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP) og artikkel 10 i Den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK) at ytringsfriheten kan være underlagt visse begrensninger hvis de er fastsatt ved lov og er nødvendige av hensyn til blant annet respekt for andres rettigheter eller omdømme. Det betyr at ved

bruk av straff, må disse vilkårene være oppfylt.

SP artikkel 20 (2) sier at stater har en forpliktelse til ved lov å forby enhver form for nasjonalt, rasemessig eller religiøst begrunnet hat som utgjør oppfordring til diskriminering, fiendtlighet eller vold. Stater har også en forpliktelse under artikkel 4 i FNs konvensjon mot rasediskriminering til å forby spredning av ideer basert på rasemessig overlegenhet eller hat, samt oppfordring til rasediskriminering eller vold. I Norge er disse forpliktelsene gjenspeilet i de relevante bestemmelsene i straffeloven.

Straffeloven § 185 forbyr hatefulle ytringer basert på hudfarge, nasjonal eller etnisk opprinnelse, religion eller livssyn, seksuell orientering, kjønnsidentitet eller kjønnsuttrykk og nedsatt funksjonsevne. Med hatefulle ytringer menes det å true eller forhåne noen, eller fremme hat, forfølgelse eller ringeakt overfor noen på grunn av noen av forholdene nevnt over. I motsetning til diskrimineringsloven er ikke alder, kjønn og graviditet/permisjon beskyttede kjennetegn. Etter straffeloven er det også et vilkår for straffbarhet at ytringen fremsettes offentlig eller i andres nærvær. Ytringer i sosiale medier, også i lukkede grupper med mer enn 20–30 personer, regnes som ytringer i det offentlige rom.¹³

For at en ytring skal kunne straffes etter straffeloven § 185, må den etter rettspraksis være «kvalifisert krenkende». Det kan den

¹³ HR-2020-184-A og HR-2020-185-A.

være hvis den innebærer en grov nedvurdering av en gruppes menneskeverd, er rettet mot noen i en utsatt posisjon eller oppfordrer til vold eller integritetskrenkelser.¹⁴ Terskelen for straff er lavere for rene sjikanøse uttalelser enn for ytringer fremsatt som innlegg i en debatt eller i en politisk sammenheng.¹⁵ Høyesterett har uttalt at rent sjikanøse ytringer har et begrenset vern, om noe.¹⁶

Hatefulle ytringer må være fremsatt forsettlig eller grovt uaktsomt for å kunne rammes av § 185. Kravet er altså at den som ytrer seg forstår eller burde ha forstått at ytringen var hatefull. Vurderingstemaet er «hvordan den alminnelige tilhører vil oppfatte utsagnet ut fra den sammenheng det er fremsatt i».¹⁷

Saker om hatefulle ytringer behandles av politiet og domstolene.¹⁸ Strafferammen er tre år. Høyesterett har uttalt at det ved enkeltovertrедelser i utgangspunktet skal reageres med «betinget fengselsstraff og en følbart bot».¹⁹

Anmeldte saker til politiet om hatefulle ytringer

I 2022 fikk Diskrimineringsnemnda totalt 573 klagesaker, hvorav 420 ble avgjort og 72 resulterte i konstatering av regelbrudd. De fleste sakene var innenfor samfunnsområdene arbeidslivet, varer/tjenester og offentlig forvaltning, og handlet om funksjonsnedsettelse, etnisitet og alder. 90 % av avgjorte klagesaker i 2022 handlet om diskriminering, 19 % om trakassering og 5 % om arbeidsgivers plikt til å forebygge og søke å hindre trakassering.

Kilde: www.diskrimineringsnemnda.no, «Søk i statistikk: 2022», hentet 09.08.2023.

¹⁴ Vidar Strømme, «Ekspertkommentar til HR-2020-184-A og HR-2020-185-A, hatytringer på Facebook», *Juridika*. 15.6.2020. Hentet fra <https://juridika.no/innsikt/ekspertkommentar-til-dommer-om-hatytringer-p%C3%A5-facebook>; Erlend Andreas Methi og Vilde Jalleni Tennfjord, «Hatefulle ytringer - grensen mellom ytringsfrihet og diskrimineringsvern - kommentar til HR-2020-2133-A», *Juridika*. 27.04.2021. Hentet fra <https://juridika.no/innsikt/hatefulle-ytringer-grensen-mellom-ytringsfrihet-og-diskrimineringsvern-kommentar-til-hr-2020-2133-a>; Jon Wessel-Aas, Audun Fladmoe og Marjan Nadim, Hatefulle ytringer. Delrapport 3: Grenseoppgangen mellom ytringsfrihet og strafferettslig vern mot hatefulle ytringer (Oslo: Institutt for samfunnsforskning, rapport nr. 16, 2016) s. 29.

¹⁵ HR-2012-689-A.

¹⁶ Rt 2012 s. 536, avsnitt 38.

¹⁷ HR-2018-674-A.

¹⁸ Politiet bruker uttrykket hatkriminalitet ved rapportering om straffbare handlinger som helt eller delvis har bakgrunn i andres hudfarge eller nasjonale eller etniske opprinnelse, religion eller livssyn, seksuelle orientering, kjønnsidentitet eller kjønnsuttrykk eller nedsatte funksjonsevne. Begrepet finnes ikke i straffeloven.

¹⁹ HR-2020-184-A, avsnitt 44.

2.6 Vold og trusler

På toppen av fordomspyramiden ligger «vold og trusler». Artikkel 4 og 5 i CERD forplikter stater til å forby hatmotivert vold på grunnlag av etnisk eller nasjonal opprinnelse. Staten har også generelt en menneskerettslig plikt til å sikre liv og helse, og dermed til å beskytte enkeltindivider fra vold og trusler fra andre private.²⁰ I Norge er denne forpliktelsen innarbeidet i de relevante bestemmelsene i straffeloven, og gjennom menneskerettsloven.

Straffeloven § 77 (i) er en av flere bestemmelser om straffutmåling, altså hva slags og hvor mye straff som skal gis. Bestemmelsen gjelder alle slags straffebud, for eksempel kroppskrenkelse og skadeverk. Bestemmelsen sier at hvis slike handlinger er begrunnet i grunnlagene for hatefulle ytringer i straffeloven § 185, så skal det anses som skjerpende. Det vil i praksis si at hatefullt motiverte handlinger straffes strengere. Noen straffebud er inndelt slik at man har en «grov» variant som straffes strengere og har lengre foreldelsesfrist. Om handlingen er hatefullt motivert kan dette også ha betydning for en slik klassifisering, slik som ved grove trusler etter straffeloven § 264, som straffes med fengsel inntil 3 år. Saker om hatmotivert vold og trusler behandles også av politiet og domstolene.

Anmeldte saker til politiet om hatmotivert vold og trusler

Av de 923 anmeldte sakene kodet av politiet som hatkriminalitet i 2022, handlet 16 % om kroppskrenkelse, 14 % om hensynsløs atferd og 8 % om trusler.

Kilde: Politidirektoratet og Oslo politidistrikt, *Hatkriminalitet i Norge – Årsrapport 2022 (2023)* s. 12.

²⁰ Se *Veileder for utredning av menneskerettslige problemstillinger*, NIM 2023, s. 17.

3. Hva er tilskuerintervensjon?

3.1 Effekten av tilskuerintervensjon

Hatprat og hets kan påføre individer store skader, og kan ha negative konsekvenser på samfunnsnivå.²¹ Å bli utsatt for hatprat/hets kan oppleves som krenkende, skremmende og svært nedverdiggende. På individnivå kan det ha direkte, skadelige konsekvenser for både psykisk og fysisk helse, og kan hindre personer som opplever det fra å delta i den offentlige debatten, i arbeidslivet eller i utdanning.

På gruppenivå kan det begrense andre i å ytre seg fritt i det offentlige ordskiftet, holde liv i fordommer, og i ytterste konsekvens legitimere vold rettet mot personer som tilhører de berørte gruppene. For minoriteter

kan det oppleves som et angrep på deres status som likeverdige medlemmer av samfunnet. I noen tilfeller kan også fravær av intervensjon fra tilskuere forsterke de allerede negative effektene av slike uønskede hendelser.²²

Som vist ovenfor, har staten derfor en rekke forpliktelser til å iverksette en rekke ulike tiltak for å motarbeide dette, avhengig av hvor alvorlig ytringene er. Samtidig er det en kjensgjerning at slike tiltak aldri helt vil kunne få bukt med samfunnsproblemet hatprat og hets. Dette skyldes både at terskelen for å bruke straff må være høy for, og fordi andre tiltak som staten iverksetter, antakelig aldri vil få helt bukt på problemet. Derfor oppstår spørsmålet om hvordan vi

²¹ Folkehelseinstituttet, «Rasisme og diskriminering kan påvirke helsen» (2022), hentet 17.08.2023 fra <https://www.fhi.no/nyheter/2022/rasisme-og-diskriminering-kan-pavirke-helsen/>; Sabine Wollscheid mfl., *Konsekvenser av rasisme og diskriminering på grunn av etnisitet, religion og livssyn: En kunnskapsoversikt* (NIFU, rapport nr. 22, 2021); Ketil Lenert Hansen, «Ethnic discrimination and health: the relationship between experienced ethnic discrimination and multiple health domains in Norway's rural Sami population» *International Journal of Circumpolar Health* 74 nr. 1 (2015); Helga Eggebø og Elisabeth Stubberud, *Hatefulle ytringer. Delrapport 2: Forskning på hat og diskriminering* (Institutt for samfunnsforskning, rapport nr. 15, 2016); Teo Keipi m.fl., *Online Hate and Harmful Content. Cross-National Perspectives* (Abingdon: Routledge, 2019); Wiktor Soral, Michał Bilewicz og Mikołaj Winiewski, «Exposure to hate speech increases prejudice through desensitization» *Aggressive Behavior* 44, nr. 2 (2018).

²² Gary Namie og Pamela Lutgen-Sandvik, «Active and Passive Accomplices: The Communal Character of Workplace Bullying» *International Journal of Communication* 4 (2010); Kara Ng, Karen Niven og Guy Notelaers, «Does bystander behavior make a difference? How passive and active bystanders in the group moderate the effects of bullying exposure» *Journal of occupational health psychology* 27, nr. 1 (2022).

Tilskuerintervensjon

I denne rapporten defineres **tilskuer** som en person som observerer en skadelig hendelse fysisk eller på nettet rettet mot en enkeltperson eller en gruppe. Skadelige hendelser omfatter for eksempel hatprat/hets, eller vold.

Tilskuerintervensjon refererer til situasjoner der en person som observerer en slik skadelig hendelse, griper inn eller gjør noe for å støtte personen som er utsatt for hets eller målgruppen.

alle kan bidra til å motvirke de negative konsekvensene av hat og hets.

Det er godt dokumentert at personer som er utsatt for skadelige hendelser som hatprat/hets, mobbing, diskriminering og emosjonell, fysisk og seksuell trakassering, rapporterer positive effekter av å bli støttet av tilskuere. Dette kalles gjerne for tilskuerintervensjon.

En gjennomgang av forskningslitteratur om tilskuerintervensjon viser at slik intervensjon

kan ha mange ulike typer positive effekter.²³ Slike effekter kan være:

- stoppe en uønsket situasjon eller forhindre den fra å eskalere
- hjelpe personen(e) som er utsatt, og at vedkommende opplever å bli støttet
- motvirke psykiske eller fysiske skader hos de involverte
- styrke sosiale normer om akseptabel atferd i slike situasjoner

3.2 Hva skal til for at tilskuere griper inn?

Fordi vi vet at tilskuerintervensjon har flere positive effekter, ønsket vi å kartlegge hvilke faktorer som påvirker menneskers evne og vilje til å gripe inn ved observasjon av hat og hets.

En måte å fremstille dette på, er en fremtrinnings beslutningsprosess som tilskuere går gjennom, før de griper inn i en skadelig hendelse. Dette er illustrert i figur 2.²⁴ Dette er sekvensielle trinn, noe som betyr man må

²³ Jacqueline Nelson mfl., *Review of bystander approaches in support of preventing race-based discrimination* (Melbourne: VicHealth, 2010); Sherry Hamby m. fl., «What Difference Do Bystanders Make? The Association of Bystander Involvement with Victim Outcomes in a Community Sample.», *Psychology of Violence* 6, nr. 1 (2016); Darren Pennay og Yin Paradies, *The role of bystander knowledge, attitudes and behaviours in preventing race-based discrimination* (The Social Research Centre, 2011); Magdalena Obermaier, Nayla Fawzi, og Thomas Koch, «Bystanding or Standing by? How the Number of Bystanders Affects the Intention to Intervene in Cyberbullying» *New Media & Society* 18, nr. 8 (2016).

²⁴ Bibb Latané og John M. Darley. *The unresponsive bystander: Why doesn't he help?* (Englewood Cliffs, NJ: PrenticeHall, 1970); Rachel Anne Fenton m. fl. *A review of evidence for bystander intervention to prevent sexual and domestic violence in universities* (Public Health England, 2016).

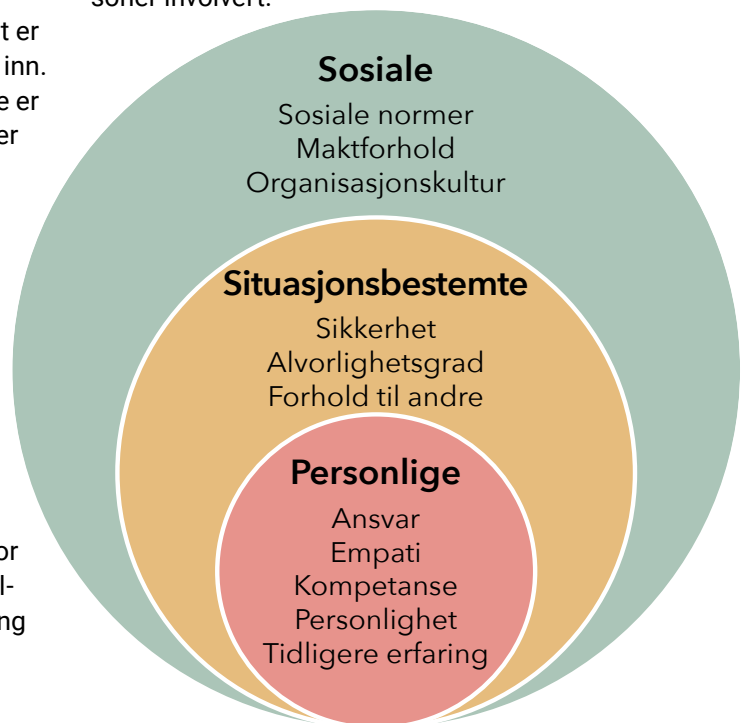

Figur 2: Stadier av tilskuerintervensjon

gjennom alle trinnene for å gripe inn.²⁵ Som figuren illustrerer, er tilskuere først nødt til å være i stand til å legge merke til en skadelig hendelse og tolke den som et problem. Fenomenkunnskap, i vårt tilfelle det å ha noe kjennskap til hva hatprat og hets er, er altså en forutsetning for å realisere de senere trinnene og beslutte å handle. Det er også nødvendig å føle ansvar for å gripe inn. Til sist er det også nødvendig at tilskuere er bevisst på hva slags handlingsalternativer som er tilgjengelige for dem.

Hvordan individer som er vitne til skadelige hendelser som hatprat/hets reagerer, er noe som lenge har vært av interesse innenfor den sosialpsykologiske litteraturen.²⁶ Tradisjonelt har fokuset vært på et fenomen kjent som tilskuereffekten eller «bystander»-effekten, som oppstår når individer forblir passive i en situasjon der andre trenger hjelp fordi følelsen av personlig ansvar for å gripe inn reduseres med antall andre tilskuere som er til stede.²⁷ Senere forskning

har identifisert flere sosiale, situasjonsbestemte og personlige faktorer som bidrar til eller motvirker intervensjon fra tilskuere (se figur 3). Disse faktorene henger sammen, og deres betydning kan variere, avhengig av den spesifikke konteksten og enkeltpersoner involvert.

Figur 3:
Faktorer som påvirker tilskuerintervensjon

²⁵ Amanda Nickerson, Jennifer A. Livingston og Thomas Hugh Feeley. "Measurement of the bystander intervention model for bullying and sexual harassment", *Journal of Adolescence* 37, nr. 4 (2014).

²⁶ Nelson mfl., *Review of bystander approaches*, s. 6.

²⁷ John M. Darley og Bibb Latane, «Bystander Intervention in Emergencies: Diffusion of Responsibility» *Journal of Personality and Social Psychology* 8, nr. 4 (1968); Peter Fischer m. fl., «The Bystander-Effect: A Meta-Analytic Review on Bystander Intervention in Dangerous and Non-Dangerous Emergencies» *Psychological Bulletin* 137, nr. 4 (2011); Obermaier, m. fl. «Bystanding or Standing by? How the Number of Bystanders Affects the Intention to Intervene in Cyberbullying»; Larissa Leonhard mfl., «Perceiving threat and feeling responsible. How severity of hate speech, number of bystanders, and prior reactions of others affect bystanders' intention to counterargue against hate speech on Facebook» *Studies in Communication and Media* 7, nr. 4 (2018).

Nedenfor er en oppsummering av hovedfaktorene som kan påvirke tilskuerintervensjon i hendelser som involverer hatprat/hets, diskriminering, seksuell trakassering og mobbing.

Sosiale faktorer

- **Sosiale normer:** Sannsynligheten for at tilskuere griper inn er større dersom de føler at det er forventet av dem og at andre vil støtte slik atferd, og reduseres hvis de frykter negative sosiale konsekvenser ved å gripe inn.²⁸
- **Maktforhold:** Opplevelse av høy sosial status i forhold til personene som hetser og mottar hets kan øke sannsynligheten for at man griper inn, mens oppfattet

lavere status og opplevd maktesløshet reduserer sannsynligheten.²⁹

- **Organisasjonskultur:** Organisasjoner med trygge og støttende miljøer, som fremmer mangfold og inkludering og som har hensiktsmessige prosesser for å håndtere uønskede hendelser, fremmer intervensjon. Intervensjon er mindre sannsynlig dersom tilskuere forventer manglende støtte og oppfølging, samt at uønskede hendelser vil bli tolerert.³⁰

Situasjonsbestemte faktorer

- **Alvorlighet:** Sannsynligheten for at tilskuere griper inn er større dersom de oppfatter situasjonen som alvorlig eller akutt. Hendelser anses ofte som mindre

²⁸ Tobias Reynolds-Tylus m.fl. "An application of the theory of normative social behavior to bystander intervention for sexual assault" *Journal of American College Health* 67, nr. 1 (2019); Chelsea Mainwaring m.fl. "A Systematic Review Exploring Variables Related to Bystander Intervention in Sexual Violence Contexts." *Trauma, Violence, & Abuse*, 24, nr. 3 (2023); Jaqueline K. Nelson, Kevin M. Dunn og Yin Paradies. «Bystander anti-racism: A review of the literature». *Analyses of Social Issues and Public Policy*, 11, nr. 1 (2011); Jill. E. Gulker, Aimee Y. Mark og Margo J. Monteith. Confronting prejudice: The who, what, and why of confrontation effectiveness. *Social Influence*, 8, nr. 4 (2013); Jessica J. Good, Corinne A. Moss-Racusin og Diana T. Sanchez. "When Do We Confront? Perceptions of Costs and Benefits Predict Confronting Discrimination on Behalf of the Self and Others" *Psychology of Women Quarterly* 36, nr. 2 (2012).

²⁹ Sandy Hershcovis m. fl., "Witnessing wrongdoing: The effects of observer power on incivility intervention in the workplace" *Organizational Behavior & Human Decision Processes*, 142, (2017); Camilla Forsberg, "School bullying and the ongoing social dynamics: A thematic analysis of young peoples' perspectives on a specific bullying case" *Children and Society* 35, nr. 6 (2021).

³⁰ Debra Allnock and Ruth Atkinson, "'Snitches get stitches': School-specific barriers to victim disclosure and peer reporting of sexual harm committed by young people in school contexts" *Child Abuse & Neglect* 89 (2019); Sandra Jönsson og Tuija Muhonen, "Factors influencing the behavior of bystanders to workplace bullying in healthcare—A qualitative descriptive interview study" *Res Nurs Health*. 45, nr. 4 (2022); Haynes-Baratz, m.fl. "Challenging gendered microaggressions in the academy: A social-ecological analysis of bystander action among faculty." *Journal of Diversity in Higher Education* (2021); Farley, J. "Teachers as obligated bystanders: Grading and relating administrator support and peer response to teacher direct intervention in school bullying." *Psychology in the Schools*, 55, nr. 9 (2021); Leslie Ashburn-Nardo, m. fl. "Who is responsible for confronting prejudice? The role of perceived and conferred authority" *Journal of Business and Psychology* 35 (2019), 1-13.

alvorlige hvis ingen andre griper inn.³¹
Egne fordommer kan også påvirke oppfattelsen av en situasjons alvorlighet.³²

- **Sikkerhet:** Sannsynligheten for at tilskuere griper inn er større hvis de opplever situasjonen som trygg og risikoen for gjengjeldelse som lav. Bekymring for at gjerningsmannen kan true eller skade noen andre hvis situasjonen eskalerer, kan motvirke intervensjon.³³
- **Forhold til andre:** Generelt er det slik at jo flere som er vitne til en skadelig hendelse, jo mindre er sjansen for at noen griper inn (tilskuereffekten). Men dette er ikke alltid tilfelle. For eksempel er det mer sannsynlig at tilskuere griper inn hvis de har eksisterende sosiale relasjoner til andre tilskuere eller personen som er utsatt for hets, og hvis de er medlem-

mer av samme sosiale eller kulturelle gruppe.³⁴

Personlige faktorer

- **Ansvar:** Opplevelsen av å ha ansvar eller en moralsk forpliktelse til å gripe inn, kan øke sannsynligheten for intervensjon. Ansvarfølelsen kan reduseres hvis det er flere tilskuere til stede (tilskuereffekten).³⁵
- **Empati:** Tilskuere som opplever empati eller sympati med personen som utsettes for hatprat/hets, er mer tilbøyelige til å gripe inn.³⁶
- **Kompetanse:** Sannsynligheten for at en tilskuer griper inn øker hvis de er i stand til å identifisere ulike typer skadelige hendelser, er klar over de ulike alternativene

³¹ Nicola Roberts og Heaven Marsh, "A qualitative evaluation of bystander training: What works?", *The Howard Journal of Crime and Justice*, nr. 4 (2022); Larissa Leonhard m. fl., "Perceiving threat and feeling responsible. How severity of hate speech, number of bystanders, and prior reactions of others affect bystanders' intention to counterargue against hate speech on Facebook", *Studies in Communication and Media* 7, nr. 4 (2018).

³² McDonald, Paula og Michael Flood. *Encourage. Support. Act! Bystander Approaches to Sexual Harassment in the Workplace* (Australian Human Rights Commission, 2012); Leanne Son Hing m. fl., "Inducing hypocrisy to reduce prejudicial responses among aversive racists" *Journal of Experiential Social Psychology* 38, nr. 1 (2002).

³³ Michelle C. Haynes, m. fl. «Challenging gendered microaggressions in the academy: A social-ecological analysis of bystander action among faculty". *Journal of Diversity in Higher Education* 15, nr. 4 (2021).

³⁴ Lasse Suonperä Liebster m. fl. "Social relations and presence of others predict bystander intervention: Evidence from violent incidents captured on CCTV." *Aggressive Behavior*, 45, nr. 6 (2019); Mark Levine og Simon Crowther. "The responsive bystander: How social group membership and group size can encourage as well as inhibit bystander intervention". *Journal of Personality and Social Psychology*, 95, nr. 6 (2009); Alitor Rovira m. fl. "Bystander Affiliation Influences Intervention Behavior: A Virtual Reality Study." *SAGE Open*, 11, nr. 3 (2021).

³⁵ Rachel Anne Fenton m. fl. *A review of evidence for bystander intervention to prevent sexual and domestic violence in universities* (Public Health England, 2016).

³⁶ Ruud Hortensius og Beatrice de Gelder. "From Empathy to Apathy: The Bystander Effect Revisited". *Current Directions in Psychological Science*, 27, nr. 4 (2018); Nicole Menolascino og Lyndsay N Jenkins. "Predicting bystander intervention among middle school students". *School Psychology Quarterly*, 33, nr. 2 (2018); Marinella Paciello m. fl.. "High cost helping scenario: The role of empathy, prosocial reasoning and moral disengagement on helping behavior." *Personality and Individual Differences*, 55 (2013), 3–7.

for å gripe inn effektivt og føler seg trygge på sin evne til å gjøre en forskjell. Deltakelse i tilskueropplæring kan øke kompetansen og sannsynligheten for å gripe inn.³⁷

- **Personlighet:** Høyere nivåer av sympati, altruisme, selvsikkerhet og ekstroverasjon øker sannsynligheten for intervensjon. Motsatt assosieres følelsesmessig ubehag, angst og stress, og det å ha sterk impuls kontroll, med konfliktungåelse og hemninger.³⁸

- **Tidligere erfaringer:** Tilskuere som selv har opplevd, sett eller hørt historier om vellykkede intervensjoner tidligere, har økt sannsynlighet for å gripe inn selv.³⁹ Dersom en selv tidligere er blitt utsatt for fordommer kan dette også påvirke hvorvidt man intervensjoner.⁴⁰

³⁷ Gabriela N. Mujal mfl. "A Systematic Review of Bystander Interventions for the Prevention of Sexual Violence," *Trauma, Violence & Abuse*, nr. 2 (2021); Ron Slaby, 5 Ways to Foster Cultures of Active Bystanders at Home and in the Community, (The Melissa Institute for Violence Prevention and Treatment, 2019); Jacqueline K. Nelson, Kevin M. Dunn og Yin Paradies. "Bystander anti-racism: A review of the literature". *Analyses of Social Issues and Public Policy*, 11, nr. 1 (2011); Dominic J. Parrott m. fl. "Speak up! Prosocial intervention verbalizations predict successful bystander intervention for a laboratory analogue of sexual aggression". *Sexual Abuse: Journal of Research and Treatment*, 32, nr. 2 (2020); Sheila M. McMahon m.fl. "'Stand up and do something': Exploring students' perspectives on bystander intervention." *Journal of Interpersonal Violence*, 36, nr. 7–8 (2018); Joshua Polanin m. fl., "A Meta-Analysis of School-Based Bullying Prevention Programs' Effects on Bystander Intervention Behavior", *School Psychology Review* 41, nr. 1 (2012).

³⁸ Lyndsay N. Jenkins og Amanda Nickerson. «Bystander intervention in bullying: Role of social skills and gender". *The Journal of Early Adolescence*, 39, nr. 2 (2017); Effrosyni Mitsopoulou og Theodoros Giovazolias. "Personality traits, empathy and bullying behavior: A meta-analytic approach." *Aggression and violent behavior* 21 (2015); Jeroen Pronk m. fl. "Differential personality correlates of early adolescents' bullying-related outsider and defender behavior." *The Journal of Early Adolescence*, 35 nr. 8 (2015); Ruud Hortensius m. fl., "Personal distress and the influence of bystanders on responding to an emergency". *Cognitive, Affective & Behavioral Neuroscience*, 16, nr. 4 (2016).

³⁹ Elizabeth M. Vera m. fl., "Culturally-Motivated Bullying and Bystander Intervention: The Role of Witness Situational Awareness, Intervention History, and Victim Race" *Journal of Prevention and Health Promotion* 4, nr. 1 (2023); Andrés Sánchez-Prada m. fl., "Personal Traits of the People Who Help: The Case of Bystanders to Violence against Women" *International Journal of Environmental Research and Public Health* 19, nr. 20 (2022).

⁴⁰ Sarah McMahon, Jessica Burnham og Victoria L. Banyard, "Bystander Intervention as a Prevention Strategy for Campus Sexual Violence: Perceptions of Historically Minoritized College Students" *Prevention science*, 21, nr. 6 (2020).

4. Funn fra spørreundersøkelsen

Som vist tidligere kan tilskuerintervensjon ha stor betydning og kan begrense de skadelige effektene ved hatprat og hets, både på samfunnsnivå og individnivå. Selv om det er forsket mye på dette temaet internasjonalt, har vi lite kunnskap om tilskuerintervensjon i norsk kontekst. Vi ønsket derfor å kartlegge i hvilken grad individer mener at de bør gripe inn ved observasjon av hatprat og hets, i hvilken grad de faktisk gjør det, og hva som eventuelt hindrer dem i å gjøre det. Vi ønsket også å kartlegge observasjoner av hatprat og hets i den norske befolkningen.

Som en del av prosjektet og på oppdrag fra NIM gjennomførte derfor Kantar Public en kvantitativ undersøkelse om tilskuerintervensjon i august 2023. Undersøkelsen omfattet 3038 respondenter hentet fra Kantars «GallupPanelet» i et representativt utvalg av Norges befolkning, avgrenset til personer som er 18 år eller eldre. Spørreskjemaet ble besvart på nett.⁴¹

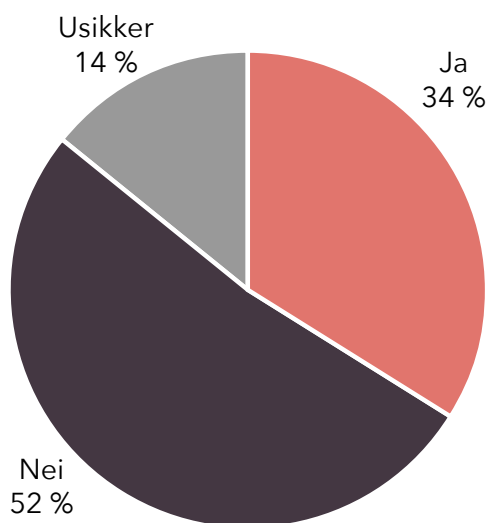
4.1 Hvor mange observerer hets?

Alle som besvarte undersøkelsen ble spurt om de har observert hatprat/hets rettet mot en person eller en gruppe i løpet av det siste året. Før respondentene ble stilt spørsmål ble de presentert for følgende definisjon:

I de neste spørsmålene vil vi spørre deg om «hatprat» eller «hets». Med dette siktes det til ytringer som er nedverdiggende, trakasserende, truende eller stigmatiserende. Disse ytringene kan være rettet mot en enkeltperson eller en gruppe på bakgrunn av kjennetegn som for eksempel kjønn, etnisitet, nasjonalitet, hudfarge, religion, seksuell orientering, kjønnsidentitet eller funksjonsnedsettelse. Hatprat eller hets kan skje på flere arenaer, både fysisk og digitalt.

Figur 4 viser at en tredjedel av respondentene hadde observert ytringer som de oppfatter som «hatprat» eller «hets» det siste året, mens omtrent halvparten av respondentene ikke hadde observert dette.

⁴¹ Maksimal feilmargin for spørsmålene i denne undersøkelsen varierer mellom +/- 1,8 % og +/- 4,4 %, avhengig av antall respondenter. Blant forskere er det vanlig å akseptere feilmarginer på +/- 5 %, noe som betyr at resultatene kan variere opptil fem prosent i begge retninger.

Figur 4: Har du observert at en person eller en gruppe har blitt utsatt for hatprat eller hets i løpet av det siste året?

Utvalg: Alle respondenter (3038).

Ytterligere 14 % var usikre, noe som kan tyde på at de hadde observert minst en hendelse, men de kunne ikke huske detaljene eller var ikke helt sikre på om den oppfylte definisjonen.

Institutt for samfunnsforskning (ISF) inkluderte et lignende spørsmål i en undersøkelse i 2019, som viste at nesten 70 % av befolkningen hadde observert det de oppfattet som «hatefulle ytringer» i løpet av det siste

året.⁴² En mulig årsak til at andelen er betydelig lavere i vår undersøkelse er at begrepene hatprat/hets ble presentert på ulike måter i de to undersøkelsene. I vår undersøkelse ble det fremhevet at disse ytringene kan være basert på grunnleggende og iboende kjennetegn som kjønn, etnisitet, nasjonalitet, hudfarge, religion, seksuell orientering, kjønnsidentitet eller funksjonsnedsettelse. Definisjonen som ISF brukte i sin undersøkelse fra 2019 inneholdt ikke eksempler på slike grunnlag, og i et oppfølgingsspørsmål sa en stor andel av respondentene at ytringene de observert handlet om ting som personlighet, innhold i et argument, utseende og yrke.

Denne typen spørsmål gir en viss indikasjon på utbredelsen og synligheten av hatprat/hets mot ulike grupper, men det vil uunngåelig også forekomme tilfeller av hatprat/hets som få eller ingen i den øvrige befolkningen har vært vitne til, og som derfor ikke fanges opp slike spørreundersøkelser.

Andre undersøkelser der utvalget består av medlemmer av minoritetsgruppene som er i fokus kan finne en høyere forekomst av selvopplevd hets eller diskriminering.⁴³

⁴² Audun Fladmoe, Marjan Nadim og Simon Roland Birkvad, *Erfaringer med hatytringer og hets blant lhbt-personer, andre minoritetsgrupper og den øvrige befolkningen* (Oslo: Institutt for samfunnsforskning, rapport nr. 4, 2019), s. 57.

⁴³ Se for eksempel: Fladmoe, Nadim og Birkvad, *Erfaringer med hatytringer og hets blant lhbt-personer, andre minoritetsgrupper og den øvrige befolkningen*, s. 31-33; Madeleine Schlyter Oppøyen, «En av fem opplever diskriminering», SSB, 7. november 2022, hentet 09.08.2023 fra <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/levekår/artikler/en-av-fem-opplever-diskriminering>; Amnesty International Norge, *Kvinnelige politikeres erfaringer med netthets* (3. juni 2018); Ketil Lenert Hansen, «Selvopplevd diskriminering av samer i Norge» i *Samiske tall forteller* 9 (Kautokeino: Samisk høgskole, 2016) s. 124; Ketil Lenert Hansen og Sara With Skaar, *Unge samers psykiske helse. En kvalitativ og kvantitativ studie av unge samers psykososiale helse* (Tromsø: UiT Norges arktiske universitet, 2021).

Figur 5: Hvilke grupper var hatpraten eller hetsen du har observert rettet mot? (Flere svar mulig) (Skriftstørrelse korresponderer med andel svar innen hver kategori)

Utvalg: Kun de som rapporterer at de har observert hatprat/hets (980).

4.2 Hvem er hetsen rettet mot?

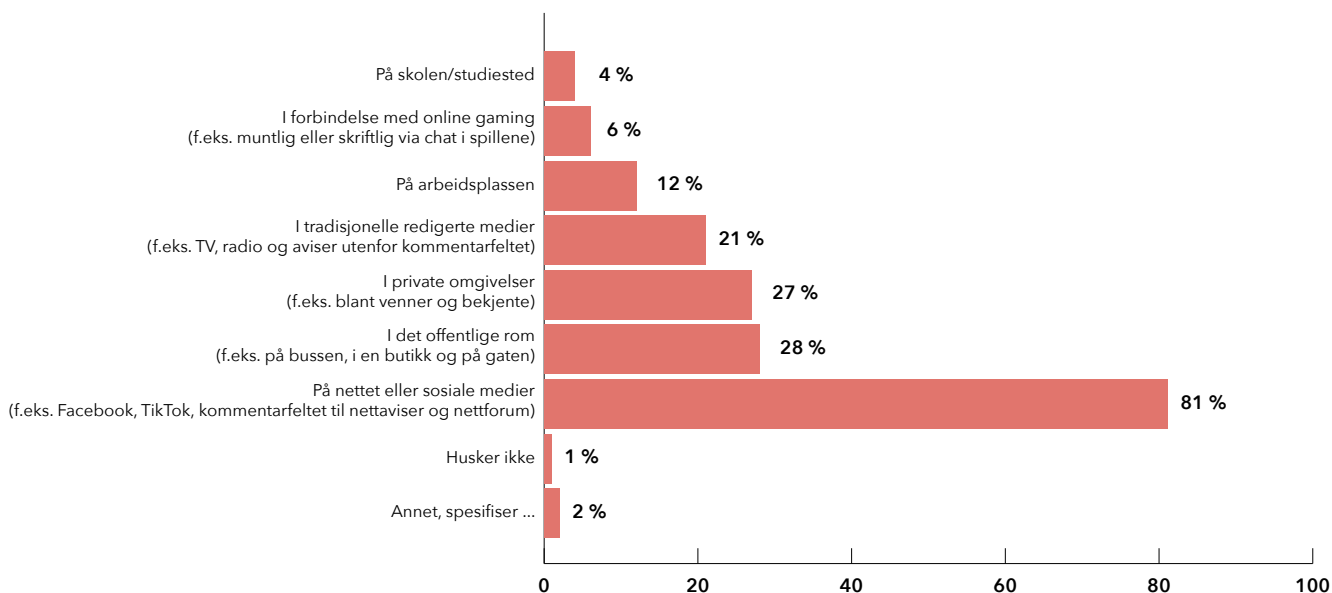
Respondentene som hadde vært vitne til hatprat eller hets det siste året ble spurt om hvilke grupper hatpraten/hetsen var rettet mot. Dette spørsmålet var åpent og uhjulpel, hvilket betyr at respondentene kunne skrive hva som helst, og de fikk ikke presentert en liste over spesifikke grupper.

Figur 5 viser at de observerte ytringene var rettet mot et bredt spekter av grupper. Gruppene som respondentene hadde observert mest *hatprat/hets* mot var LHBTI+-personer, personer med innvandrerbakgrunn, personer med mørk hudfarge og politikere eller andre basert på deres politiske tilhørighet. Dette ble fulgt av muslimer, kvinner og samer. I likhet med NIMs undersøkelse om holdninger til samer og nasjonale minoriteter fra 2022, ser vi også her at omfanget av observasjoner av *hatprat/hets* mot samer er høyere i Nord-Norge enn andre deler av landet.

Svarene på dette spørsmålet samsvarer også med politiets statistikk om hatkriminalitet, som viser at de vanligste hatmotivene i anmeldte saker i 2022 var hudfarge, nasjonal eller etnisk opprinnelse (55 %), seksuell orientering (21 %), kjønnsuttrykk/kjønnsidentitet (7 %) islamofobi (7 %), antisemittisme (2 %) og nedsatt funksjonsevne (2 %).⁴⁴ Etter masseskytingen 25. juni 2022 har det vært en tredobling i antallet anmeldelser om hatefulle ytringer på grunnlaget seksuell orientering og kjønnsidentitet eller kjønnsuttrykk. Studier fra Amnesty International Norge har også funnet en økning i netthets mot LHBTI+-personer etter skytingen. Det samme gjaldt samer etter Fosen-aksjonene.⁴⁵

⁴⁴ Politidirektoratet og Oslo politidistrikt, *Hatkriminalitet i Norge 2022 (2023)* s. 22.

⁴⁵ Analyse & Tall, *Ytringsklimaet for skeive på Twitter & Facebook* (Amnesty International Norge og FRI, 2023) og *Analyse & Tall, Negative holdninger og stereotyper om samer på Facebook* (Amnesty, 2023).

Figur 6: Hvor har du observert hatprat eller hets? (Flere svar mulig)

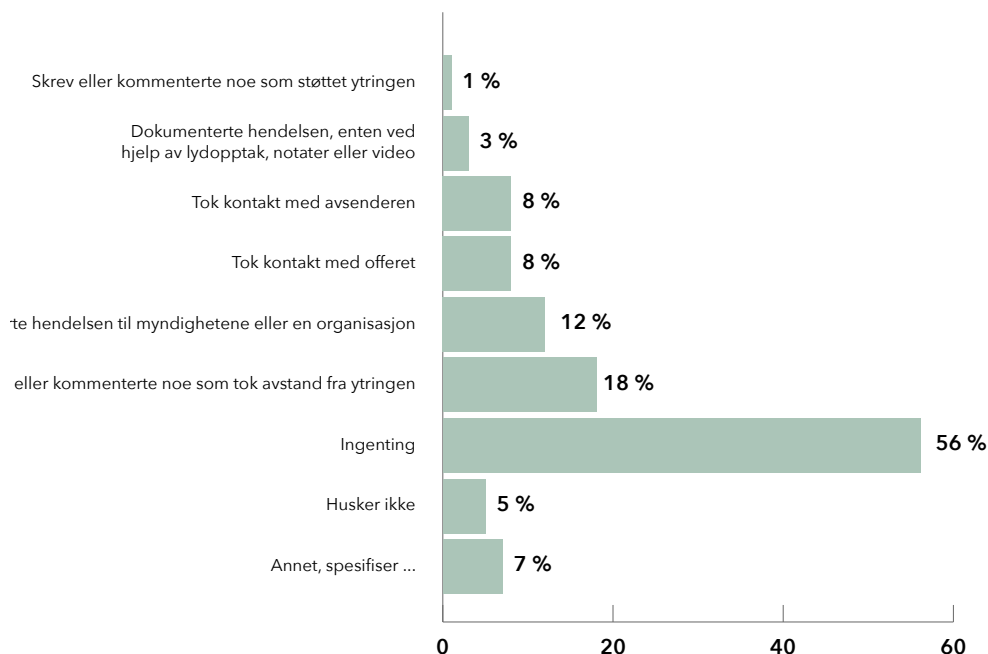
Utvalg: Kun respondenter som har observert hatprat/hets (1026).

4.3 Hvor observeres hets?

De aller fleste respondentene som har observert hatprat/hets det siste året, rapporterte at det fant sted på nett eller i sosiale medier (81 %). En betydelig andel av respondentene har også vært vitne til hatprat/hets i det offentlige rom (28 %) og i private omgivelser (27 %). En mindre andel oppgir at de har observert hatprat/hets i tradisjonelle redigerte medier, på arbeidsplassen, på skolen og i forbindelse med online gaming.

I tillegg viser undersøkelsen følgende:

- Andelen som har observert hatprat/hets på nettet/sosiale medier er høy i alle aldersgrupper.
- Andelen som har observert hatprat/hets i forbindelse med online gaming er høyest blant respondentene under 30 år (16 %) og 30-44 år (9 %).
- Andelen som har observert hatprat/hets i det offentlige rom er høyere blant respondentene under 30 år (33 %) og 30-44 år (37 %) enn blant eldre aldersgrupper.

Figur 7: Den eller de gangene du observerte hatprat eller hets, hva gjorde du med det? (Flere svar mulig)
Utvalg: Kun de som rapporterer at de har observert hatprat/hets (1021).

4.4 Hvor mange griper inn?

I vår spørreundersøkelse fikk respondenter som oppga at de hadde vært vitne til hatprat eller hets, spørsmål om hvordan de hadde reagert når det skjedde. Figur 7 viser at den vanligste responsen på hatprat eller hets blant respondentene var å ikke gjøre noen ting. Flertallet (56 %) av dem som observerte hatprat/hets svart at de ikke gjorde noe med det («ingenting»). Den nest vanligste reaksjonen var å skrive eller kommentere noe for å ta avstand fra ytringen (18 %). I tillegg grep 8 % av respondentene direkte inn ved å ta kontakt med personen som er utsatt for hets eller avsenderen. Svært få dokumenterte hendelsen eller sa eller kommenterte noe for å støtte ytringene.

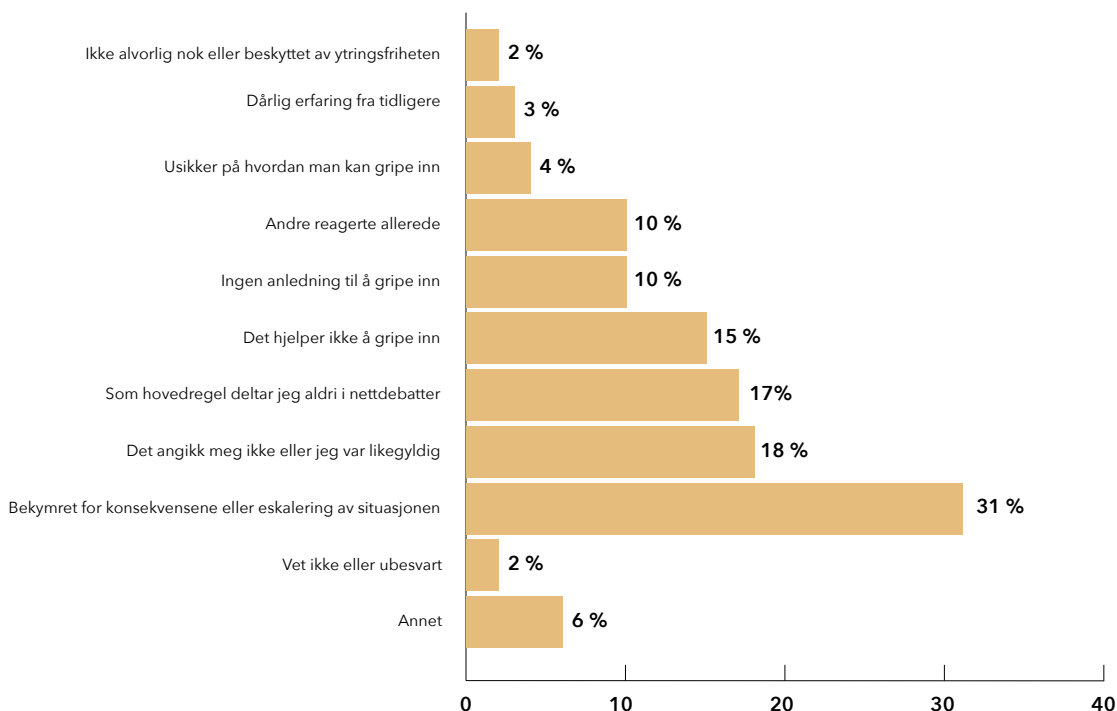
12 % av respondentene rapporterte hendelsen enten til myndighetene eller til en organisasjon. Andre studier har funnet at svært få av de som opplever eller er vitne til hatprat/hets melder det til politiet eller tar

kontakt med Likestillings- og diskrimineringsombudet.⁴⁶ Vi antar derfor at flertallet av disse rapporterte det til en organisasjon der hendelsen skjedde, som en arbeidsplass eller offentlig transportoperatør, eller til utgiveren av nettinnhold som Facebook eller en nettside.

I tillegg viser undersøkelsen følgende:

- Eldre svarer oftere enn yngre at de skriver eller kommenterer noe for å ta avstand fra observert hatprat/hets. 23 % av de over 60 år skrev eller kommenterte noe, sammenlignet med 12 % av de under 30 år.
- Yngre svarer oftere enn eldre at de rapporterer observert hatprat/hets til myndighetene eller en organisasjon. 22 % av de under 30 år rapporterte hendelsen, sammenlignet med 5 % av de over 60 år.

⁴⁶ Kantar, *Politiets innbyggerundersøkelse* (2019) s. 33; Norges institusjon for menneskerettigheter, *Holdninger til samer og nasjonale minoriteter i Norge* (Rapport, 2022) kapittel 8.6; Ketil Lenert Hansen, «Selvopplevd diskriminering av samer i Norge» i *Samiske tall forteller* 9 (2016) kapittel 7.2.6.

Figur8: Når du tenke tilbake, hva var de viktigste grunnene til at du bestemte deg for ikke å gjøre eller si noe? (Flere svar mulig).

Utvalg: Kun de som rapporterer at de ikke gjorde noe om observert hatprat/hets (480).

4.5 Årsaker til at tilskuere ikke griper inn

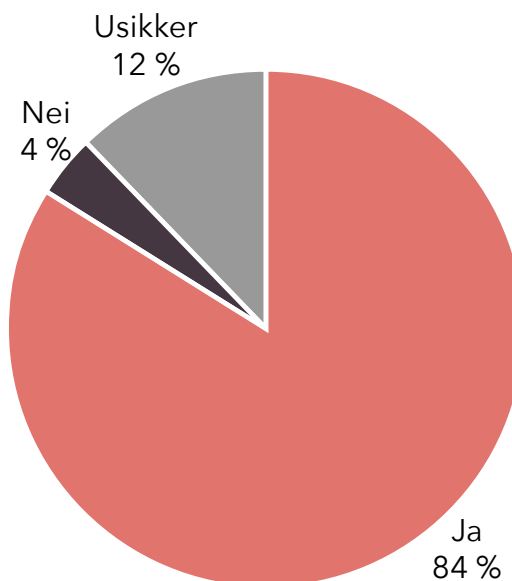
De som ikke gjorde noe som svar på observert hatprat/hets ble fulgt opp med et åpent spørsmål om hvorfor de valgte å la være. Disse åpne svarene er gruppert i tematiske kategorier som vist i figur 8. Den hyppigst rapporterte årsaken til ikke å gripe inn var bekymring for konsekvensene eller eskalering av situasjonen (31 %). Dette inkluderer de som var redde for negative sosiale konsekvenser, konfrontasjon eller represalier i form av trakassering eller vold. 18 % mente at hetsen ikke angikk dem eller var likegyldige til det som skjedde. Ytterligere 17 % grep ikke inn fordi de som hovedregel aldri deltar i nettdebatter. 15 % mente at det ikke hjelper å gripe inn eller at det er nytteløst. 10 % hadde mer praktiske grunner for ikke å gripe inn, nemlig at andre allerede hadde reagert eller at det ikke var anledning til å gripe inn.

I tillegg viser undersøkelsen følgende:

- Yngre svarer at de oftere enn eldre lar være å gjøre noe som svar på hatprat/hets fordi de som hovedregel ikke deltar i nettdebatter. Dette gjelder 30 % av de under 30 år, sammenlignet med 13 % av de over 60 år.
- Yngre svarer oftere enn eldre at det ikke hjelper å gripe inn når man er vitne til hatprat/hets eller at det er nytteløst. Dette gjelder 25 % av de under 30 år, sammenlignet med 16 % av de over 60 år.

4.6 Støtte til tilskuerintervensjon

Alle respondentene ble også stilt et mer prinsipielt spørsmål om de mener at tilskuerer bør gjøre noe for å hjelpe de som er utsatt for hatprat/hets hvis det er trygt å gjøre det (figur 9). De aller fleste (84 %) svarte ja, mens 4 % svarte nei og 12 % var usikre. Disse resultatene indikerer at det er stor forskjell mellom respondentenes tiltenkte reaksjoner og faktiske reaksjoner på hatprat/hets. På et generelt nivå mener de fleste at tilskuerer bør gripe inn hvis de er vitne til hatprat/hets, men få stiller opp i konkrete saker.

Figur 9: Synes du tilskuerer/vitner bør gjøre noe for å hjelpe de som blir utsatt for hatprat eller hets dersom det er trygt å gjøre det?

Utvalg: Alle respondenter (3027)

5. Hvordan kan man gripe inn?

Et hovedfunn i undersøkelsen er at det er stort sprik mellom folks oppfatning av at man bør gripe inn og andelen som faktisk griper inn. Undersøkelsene gir også noe kunnskap om årsakene til dette. Den største andelen respondenter pekte på frykten for å eskalere situasjonen, men også på at det av ulike grunner ikke angikk dem.

Dette reflekterer både et behov for kunnskap om gode strategier for inngripen og kunnskap om betydningen av dette. NIM har, med bidrag fra Amnesty og Catalysts, derfor utviklet SOS-metoden for tilskuerintervensjon, som danner et utgangspunkt for kampanjen Stillhet sårer med tilhørende ressurser for skoler og organisasjoner.

SOS-metoden for tilskuerintervensjon er forankret i eksisterende forskning og læringsressurser om temaet.⁴⁷ «Si noe», «Overvåk situasjonen» og «Spør om hjelp» er tre ulike strategier, som samtidig er vide nok til at hver enkelt omfatter flere ulike handlinger. Strategiene i SOS-metoden kan benyttes både i det fysiske og i det digitale rom.

I likhet med modellene vi har gjennomgått, innfører ikke SOS-metoden et hierarki mellom ulike handlingsalternativer eller ber tilskuerne gjennomføre dem i en viss rekkefølge. Det er opp til den enkelte tilskuer å vurdere hvilket alternativ som passer best, og som de er komfortable med i den konkrete situasjonen. Ivaretagelse av egen sikkerhet er essensielt i tilskuerintervensjon, og kan være avgjørende for vurderingen av en hendelse og valget av strategi. Hvis det er en risiko for at situasjonen kan bli farlig, bør du spørre om hjelp eller melde ifra. Du bør ikke utsette deg selv eller personen som blir utsatt for hets, for unødvendig risiko.

⁴⁷ Se for eksempel Nicola Roberts, "A qualitative evaluation of bystander training: What works?", *The Howard Journal of Crime and Justice*, 61, nr. 4 (2022); Heather Kettrey og Robert Marx, "Effects of bystander sexual assault prevention programs on promotion intervention skills and combatting the bystander effect: a systemic review and meta-analysis" *Journal of Experimental Criminology* 17 (2020); Mujal m. fl. "A Systematic Review of Bystander Interventions for the Prevention of Sexual Violence" *Trauma Violence Abuse*, Apr 22, nr. 2 (2021); Derald Sue m. fl., "Disarming racial microaggressions: microintervention strategies for targets, white allies and bystanders" *American Psychologist*, 74, nr. 1 (2019); Ann L. Coker m. fl. "Evaluation of Green Dot: an active bystander intervention to reduce sexual violence on college campuses", *Violence Against Women*, 17, nr. 6 (2011); Right To Be. "The 5 D's of Bystander Intervention" Hentet 25.10.2023 fra <https://righttobe.org/bystander-intervention-training/>; Soteria Solutions. "Bringing in the Bystander for a better & safer college community" Hentet 25.10.2023 fra <https://www.soteriasolutions.org/bringing-in-the-bystander>.

Hva kan du gjøre om du er vitne til hets?

S

Si noe

Denne strategien handler om å si noe. Du kan henvende deg direkte til personen som blir utsatt for hets og spørre om vedkommende trenger hjelp, enten mens hendelsen pågår, eller i etterkant.

Du kan si ifra til personen som utfører trakasseringen at du ikke synes det som skjer er greit. Ikke møt hets med hets, men bruk fakta og saklige argumenter. Forsøk å unngå en diskusjon med personen dersom du tenker at situasjonen kan eskalere.

Du kan forsøke å bryte opp situasjonen ved å skape en distraksjon. Finn et påskudd for å spore av situasjonen, som for eksempel å spørre om veien eller hva klokken er. På nett kan man distrahere på andre måter, for eksempel ved å drukne negative kommentarer i positive.

O

Overvåk situasjonen

Denne strategien handler om å dokumentere hendelsen for senere bruk, og kan være aktuell å benytte om for eksempel den utsatte allerede får hjelp av noen andre eller hvis det føles utrygt å gripe inn. Dokumentasjon er særlig viktig i alvorlige hendelser, for at politiet skal kunne vurdere om det har skjedd noe straffbart.

På nett kan du dokumentere hendelsen ved å ta skjermbilde. Om du befinner deg i en situasjon i det offentlige rom kan du for eksempel ta bilde-, lyd- eller videoopptak. Det kan også være nyttig å notere hvem som sier hva, klokkeslett og annen relevant informasjon. Husk å videreformidle informasjonen til personen som er utsatt for hets.

S

Spør om hjelp

Denne strategien handler om å involvere andre for å få hjelp til å håndtere eller følge opp situasjonen.

Si ifra til andre tilskuere, politiet, en bussjåfør, butikkansatt, kollega eller en lærer, eller gå sammen om å gripe inn. På nett kan du for eksempel rapportere hendelsen eller brukeren til plattformen, eller mobilisere andre til å støtte personen som er utsatt for trakassering.

Dersom du vil rapportere hatprat eller hets, eller ønsker veiledning om temaet, finnes det flere tilbud du kan benytte deg av. Husk at alvorlige tilfeller kan være ulovlige, og bør meldes til politiet.

Referanseliste

Lover og forskrifter

Lov om likestilling og forbud mot diskriminering av 16. juni 2017 nr. 51 (likestillings- og diskrimineringsloven)

Lov om straff av 20. mai 2005 nr. 28 (straffeloven)

Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett av 21. mai 1999 (menneskerettighetsloven)

Rettsavgjørelser

HR-2012-689-A

HR-2018-674-A

HR-2020-184-A

HR-2020-185-A

Rt 2012 s. 536

Internasjonale konvensjoner og erklæringer

Den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK), CETS No. 005 (04.11.1950, trådte i kraft 03.09.1953)

FNs konvensjon om avskaffelse av alle former for rasediskriminering (RDK), 66 UNTS 195 (21.12.1965, trådte i kraft 04.01.1969)

FNs konvensjon om barnets rettigheter (BK), 1577 UNTS 3 (20.11.1989, trådte i kraft 02.09.1990)

FNs konvensjon om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne (CRPD), 2515 UNTS 3 (13.12.2006, trådte i kraft 03.05.2008)

FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP), 999 UNTS 171 (16.12.1966, trådte i kraft 23.03.1976)

FNs konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter (ØSK), 993 UNTS 3 (16.12.1966, trådte i kraft 3.01.1976)

FNs konvensjon om å avskaffe alle former for diskriminering mot kvinner (KDK), 1249 UNTS 13 (01.03.1980, trådte i kraft 03.09.1981)

Bøker

Abrams, Dominic og Anja Eller, «A temporally integrated model of intergroup contact and threat» i *Intergroup Contact Theory: Recent Developments and Future*, Loris Vezalis og Sofia Stathi, red. Abingdon: Routledge, 2016.

Allport, Gordon. *The Nature of Prejudice*, Addison-Wesley, 1954.

Chakraborti, Neil og Jon Garland, *Hate Crime: Impact, Causes & Responses*, 2. utg., SAGE Publications, 2015.

Keipi, Teo, Matti Näsi, Atte Oksanen og Pekka Räsänen, *Online Hate and Harmful Content. Cross-National Perspectives*. Abingdon: Routledge, 2019.

Latané, Bibb og John M. Darley. *The unresponsive bystander: Why doesn't he help?* Englewood Cliffs, NJ: PrenticeHall, 1970.

Lenert Hansen, Ketil, «Selvopplevd diskriminering av samer i Norge» i *Samiske tall forteller* 9 Kautokeino: Samisk høgskole, 2016.

Lenert Hansen, Ketil og Sara With Skaar, *Unge samers psykiske helse. En kvalitativ og kvantitativ studie av unge samers psykososiale helse*. Tromsø: UiT Norges arktiske universitet, 2021.

Pennay, Darren og Yin Paradies, *The role of bystander knowledge, attitudes and behaviours in preventing race-based discrimination*. The Social Research Centre, 2011.

Pettigrew, Thomas F. og Linda R. Tropp, *When groups meet: The dynamics of intergroup contact*. Hove: Psychology Press, 2013.

Wagner, Ulrich og Miles Hewstone, «Intergroup contact» i *The Oxford Handbook of Intergroup Conflict*, Linda R. Tropp, red. Oxford: Oxford Library of Psychology, 2012.

Tidsskriftartikler

Allnock, Debra og Ruth Atkinson, "“Snitches get stitches”: School-specific barriers to victim disclosure and peer reporting of sexual harm committed by young people in school contexts" *Child Abuse & Neglect* 89 (2019).

Ashburn-Nardo, Leslie, Alex Lindsey, Kathryn A. Morris og Stephanie A. Goodwin. "Who is responsible for confronting prejudice? The role of perceived and conferred authority". *Journal of Business and Psychology* 35 (2019), 799-811.

Bobba, Beatrice og Elisabetta Crocetti, «"I Feel You!": The Role of Empathic Competences in Reducing Ethnic Prejudice Among Adolescents» *Journal of Youth and Adolescence*, 51, nr. 10 (2022), s. 1970-1982.

Bonam, Courtney M. «Ignoring History, Denying Racism: Mounting Evidence for the Marley Hypothesis and Epistemologies of Ignorance» *Social Psychological and Personality Science* 10, nr. 2 (2018), s. 257-265.

Coker, Ann L., Patricia G Cook-Craig, Corrine M Williams, Bonnie S Fisher, Emily R Clear, Lisandra S Garcia, Lea M Hegge. "Evaluation of Green Dot: an active bystander intervention to reduce sexual violence on college campuses", *Violence Against Women*, 17, nr. 6 (2011) 777-796.

Darley, John M. og Bibb Latane, «Bystander Intervention in Emergencies: Diffusion of Responsibility» *Journal of Personality and Social Psychology* 8, nr. 4 (1968), s. 377-383.

- Ekici, Tufan og Deniz Yucel, "What determines religious and racial prejudice in Europe? The effects of religiosity and trust" *Social Indicators Research* 122 (2015), s. 105-133.
- Farley, Jennifer. "Teachers as obligated bystanders: Grading and relating administrator support and peer response to teacher direct intervention in school bullying." *Psychology in the Schools*, 55, nr. 9 (2021), 1056–1070.
- Fischer, Peter, Joachim I Krueger, Tobias Greitemeyer, Claudia Vogrincic, Andreas Kastenmüller, Dieter Frey, Moritz Heene, Magdalena Wicher og Martina Kainbacher. «The Bystander-Effect: A Meta-Analytic Review on Bystander Intervention in Dangerous and Non-Dangerous Emergencies» *Psychological Bulletin* 137, nr. 4 (2011), s. 513-537.
- Forsberg, Camilla, "School bullying and the ongoing social dynamics: A thematic analysis of young peoples' perspectives on a specific bullying case" *Children and Society* 35, nr. 6 (2021).
- Good, Jessica J., Corinne A. Moss-Racusin og Diana T. Sanchez. "When Do We Confront? Perceptions of Costs and Benefits Predict Confronting Discrimination on Behalf of the Self and Others" *Psychology of Women Quarterly* 36, nr. 2 (2012).
- Gulker, Jill. E. Aimee Y. Mark, og Margo J. Monteith. Confronting prejudice: The who, what, and why of confrontation effectiveness. *Social Influence*, 8, nr. 4 (2013).
- Glover, Dylan, Amanda Pallais, William Pariente, «Discrimination as a Self-Fulfilling Prophecy: Evidence from French Grocery Stores» *Quarterly Journal of Economics* 132, nr. 3 (2017), s. 1219-1260.
- Hamby, Sherry,L., Marcela C. Weber, John H. Grych og Victoria Banyard., «What Difference Do Bystanders Make? The Association of Bystander Involvement with Victim Outcomes in a Community Sample.», *Psychology of Violence* 6, nr. 1 (2016), 91-102.
- Haynes-Baratz, Michelle C, Meg A. Bond, Christopher T. Allen, Yun Ling Li, Tuğba Metinyurt. "Challenging gendered microaggressions in the academy: A social-ecological analysis of bystander action among faculty." *Journal of Diversity in Higher Education* 15, nr. 4 (2021), s. 521–535.
- Hershcovis, Sandy, Lukas Neville, Tara C. Reich, Amy M. Christie, Lilia M. Cortina og J. Valerie Shan. "Witnessing wrongdoing: The effects of observer power on incivility intervention in the workplace" *Organizational Behavior & Human Decision Processes*, 142, (2017) 45–57.
- Hortensius, Ruud og Beatrice de Gelder. "From Empathy to Apathy: The Bystander Effect Revisited." *Current Directions in Psychological Science* 27 nr. 4 (2018), s. 249-256.

- Hortensius, Ruud, Dennis J. L. G. Schutter og Beatrice de Gelder. "Personal distress and the influence of bystanders on responding to an emergency". *Cognitive, Affective & Behavioral Neuroscience* 16, nr. 4 (2016) s. 672-688.
- Jenkins, Lyndsay N. og Amanda Nickerson. «Bystander intervention in bullying: Role of social skills and gender". *The Journal of Early Adolescence*, 39, nr. 2 (2017) 141–166.
- Jönsson, Sandra og Tuija Muhonen, "Factors influencing the behavior of bystanders to workplace bullying in health-care—A qualitative descriptive interview study" *Res Nurs Health*. 45, nr. 4 (2022).
- Kettrey, Heather og Robert Marx, "Effects of bystander sexual assault prevention programs on promotion intervention skills and combatting the bystander effect: a systemic review and meta-analysis" *Journal of Experimental Criminology* 17 (2020) s. 343–367.
- Lenert Hansen, Ketil. «Ethnic discrimination and health: the relationship between experienced ethnic discrimination and multiple health domains in Norway's rural Sami population» *International Journal of Circumpolar Health*, 74, nr. 1 (2015).
- Liebst, Lasse Suonperä Philpot, Richard Bernasco, Wim Dausel, Kasper Lykke Ejbye-Ernst, Peter Nicolaisen, Mathias Holst Lindgaard og Marie Rosenkrantz. "Social relations and presence of others predict bystander intervention: Evidence from violent incidents captured on CCTV." *Aggressive Behavior*, 45, nr. 6 (2019) 598–609.
- Leonhard, Larissa, Christina Rueß, Magdalena Obermaier og Carsten Reinemann. "Perceiving threat and feeling responsible. How severity of hate speech, number of bystanders, and prior reactions of others affect bystanders' intention to counterargue against hate speech on Facebook", *Studies in Communication and Media* 7, nr. 4 (2018) 555-579.
- Levine, Mark og Simon Crowther. "The responsive bystander: How social group membership and group size can encourage as well as inhibit bystander intervention". *Journal of Personality and Social Psychology*, 95, nr. 6 (2009), 1429–1439.
- Mainwaring, Chelsea, Fiona Gabbert, og Adrian J. Scott. "A Systematic Review Exploring Variables Related to Bystander Intervention in Sexual Violence Contexts." *Trauma, Violence, & Abuse*, 24, nr. 3 (2023), s. 1729-1742.
- McMahon, Sarah, Jessica Burnham og Victoria L. Banyard, "Bystander Intervention as a Prevention Strategy for Campus Sexual Violence: Perceptions of Historically Minoritized College Students" *Prevention science*, 21, nr. 6 (2020) 795-806.
- McMahon, Sheila M., Gretchen L. Hoge, Laura Johnson og Sarah McMahon. "'Stand up and do something': Exploring students' perspectives on bystander interven-

- tion." *Journal of Interpersonal Violence*, 36, nr. 7–8 (2018), NP3869-NP3888.
- Menolascino, Nicole og Lyndsay N Jenkins. "Predicting bystander intervention among middle school students". *School Psychology Quarterly*, 33, nr. 2 (2018) 305–313.
- Miklikowska, Marta «Empathy trumps prejudice: The longitudinal relation between empathy and anti-immigrant attitudes in adolescence». *Developmental Psychology* 54, nr. 4 (2018), s. 703-717.
- Mitsopoulou, Effrosyni og Theodoros Giovazolias. "Personality traits, empathy and bullying behavior: A meta-analytic approach." *Aggression and violent behavior* 21, (2015) s. 61-72.
- Mujal, Gabriela N., Meghan E. Taylor, Jessica L. Fry, Tatiana H. Gochez Kerr, og Nancy L. Weaver. "A Systematic Review of Bystander Interventions for the Prevention of Sexual Violence," *Trauma, Violence & Abuse*, 22, nr. 2 (2021), s. 381-396.
- Namie, Gary og Pamela Lutgen-Sandvik, «Active and Passive Accomplices: The Communal Character of Workplace Bullying» *International Journal of Communication* 4 (2010), s. 343- 373.
- Ng, Kara, Karen Niven og Guy Notelaers, «Does bystander behavior make a difference? How passive and active bystanders in the group moderate the effects of bullying exposure» *Journal of occupational health psychology* 27, nr. 1 (2022), s. 119-135.
- Nelson, Jaqueline K., Kevin M. Dunn og Yin Paradies. «Bystander anti-racism: A review of the literature». *Analyses of Social Issues and Public Policy*, 11, nr. 1 (2011), s. 263-284.
- Nickerson, Amanda, Jennifer A. Livingston og Thomas Hugh Feeley. "Measurement of the bystander intervention model for bullying and sexual harassment", *Journal of Adolescence* 37, nr. 4 (2014), s. 391-400.
- Obermaier, Magdalena, Nayla Fawzi og Thomas Koch. «Bystanding or Standing by? How the Number of Bystanders Affects the Intention to Intervene in Cyberbullying», *New Media & Society*, 18, nr. 8 (2014) s. 1491-1507.
- Paciello, Marinella, Roberta Fida, Luca Cerniglia, Carlo Tramontano og Ellie Cole. "High cost helping scenario: The role of empathy, prosocial reasoning and moral disengagement on helping behavior". *Personality and Individual Differences*, 55, nr. 1 (2013), 3–7.
- Parrott, Dominic J., Kevin M. Swartout, Andra Teten Tharp, Danielle M. Purvis og Volkan Topalli. "Speak up! Prosocial intervention verbalizations predict successful bystander intervention for a laboratory analogue of sexual aggression". *Sexual Abuse: Journal of Research and Treatment*, 32, nr. 2 (2020) 220–243.
- Polanin, Joshua, Dorothy L. Espelage og Therese D. Pigott. "A Meta-Analysis of School-Based Bullying Prevention Programs' Effects on Bystander Intervention

- Behavior", *School Psychology Review* 41, nr. 1 (2012), s. 47-65.
- Pronk, Jeroen, Tjeert Olthof, og Frits A. Goossens. "Differential personality correlates of early adolescents' bullying-related outsider and defender behavior." *The Journal of Early Adolescence*, 35, nr. 8 (2015) s. 1069-1091.
- Reynolds-Tylus, Tobias, Kaylee M. Lukacena og Brian L. Quick. "An application of the theory of normative social behavior to bystander intervention for sexual assault" *Journal of American College Health* 67, nr. 1 (2019), s. 551-559.
- Roberts, Nicola og Heaven Marsh, "A qualitative evaluation of bystander training: What works?", *The Howard Journal of Crime and Justice*, nr. 4 (2022) s. 427-443.
- Rovira, Alitor, Richard Southern, David Swapp, Claire Campbell, Jian J. Zhang, Mark Levine og Mel Slater. "Bystander Affiliation Influences Intervention Behavior: A Virtual Reality Study". *SAGE Open*, 11, nr. 3 (2021).
- Sánchez-Prada, Andrés, Carmen Delgado-Alvarez, Esperanza Bosch-Fiol, Virginia Ferreiro-Basurto og Victoria A Ferrer-Perez. "Personal Traits of the People Who Help: The Case of Bystanders to Violence against Women" *International Journal of Environmental Research and Public Health* 19, nr. 20 (2022).
- Son Hing, Leanne, Winnie Li og Mark P. Zanna. "Inducing hypocrisy to reduce prejudicial responses among aversive racists" *Journal of Experiential Social Psychology* 38, nr. 1 (2002), s. 71-78.
- Soral, Wiktor, Michał Bilewicz og Mikołaj Winiewski, «Exposure to hate speech increases prejudice through desensitization» *Aggressive Behavior* 44, nr. 2 (2018), s. 136-146.
- Sue, Derald Wing, Sarah Alsaïdi, Michael N. Awad, Elizabeth Glaeser, Cassandra Z. Calle og Narolyn Mendez. "Disarming racial microaggressions: microintervention strategies for targets, white allies and bystanders" *American Psychologist* 74, nr. 1 (2019) s. 128-142.
- Thornicroft, Graham, Diana Rose, Aliya Kassam og Norman Sartorius «Stigma: ignorance, prejudice or discrimination?» *The British Journal of Psychiatry* 190, nr. 3 (2007), s. 192-193.
- Vera, Elizabeth M., Sarah Galvin, Fioralba Millon, Rachael Drapcho og Hannah Payne. "Culturally-Motivated Bullying and Bystander Intervention: The Role of Witness Situational Awareness, Intervention History, and Victim Race" *Journal of Prevention and Health Promotion* 4, nr. 1 (2023), s. 3-30.
- Önal, Aleyna, Michael Rapp, Miriam Sebold, Maria Garbusow, Hao Chen, Sören Kuitunen-Paul, Christiane Montag, Ulrike Kluge, M.N. Smolka og Andreas Heinz. «Empathy and the ability to experience one's own emotions modify the expression of blatant and subtle prejudice among young male

adults» *Journal of Psychiatric Research* 137 (2021), s. 471-479.

Rapporter

Amnesty International Norge, Kvinnelige politikeres erfaringer med netthets, 3. juni 2018.

Analyse & Tall, Ytringsklimaet for skeive på Twitter & Facebook, Amnesty International Norge og FRI, 2023.

Analyse & Tall, Negative holdninger og stereotyper om samer på Facebook, Amnesty International Norge, 2023.

Bohren J. Aislinn, Alex Imas og Michael Rosenberg. *The Dynamics of Discrimination: Theory and Evidence*. Philadelphia: Penn Institute for Economic Research, rapport nr. 18-016, 2018.

Eggebø, Helga og Elisabeth Stubberud, *Hatefulle ytringer. Delrapport 2: Forskning på hat og diskriminering*, Institutt for samfunnsforskning, rapport nr. 15, 2016.

Fladmoe, Audun, Marjan Nadim og Simon Roland Birkvad, *Erfaringer med hatytringer og hets blant lhbt-personer, andre minoritetsgrupper og den øvrige befolkningen*, Oslo: Institutt for samfunnsforskning, rapport nr. 4, 2019.

Fenton, Rachel Anne, Helen L Mott, Kieran McCartan, og Philip N.S. Rumney. *A review of evidence for bystander intervention to prevent sexual and domestic violence in universities*. Public Health England, 2016.

Kantar, *Politiets innbyggerundersøkelse* (Kantar, 2019).

Lenz, Claudia, Stian Lid, Gro Lorentzen, Anne Birgitta Nilsen, Peder Nustad og Eirik Rise. *Tiltak mot hatefulle ytringer: Kunnskaps- og tiltaksoversikt*. Oslo: Holocaust-senteret, 2018.

McBride, Maureen. *What works to reduce prejudice and discrimination? - A review of the evidence* Scottish Centre for Crime and Justice Research, 2015.

McDonald, Paula og Michael Flood. *Encourage. Support. Act! Bystander Approaches to Sexual Harassment in the Workplace*, Australian Human Rights Commission, 2012.

Nelson, Jacqueline, Kevin Dunn, Yin Paradies, Anne Pederson, Scott Sharpe, Maria Hynes og Bernard Guerin. *Review of bystander approaches in support of preventing race-based discrimination*. Melbourne: VicHealth, 2010.

Norges institusjon for menneskerettigheter. *Holdninger til samer og nasjonale minoriteter i Norge*. NIM rapport nr. NIM-R-2022-006, 2022.

Norges institusjon for menneskerettigheter. *Veileder for utredning av menneskerettslige problemstillinger*, NIM rapport nr. NIM-V-2023-001, 2023.

Roberts, Colin, Martin Innes, Matthew Williams, Hasmin Tregidga og David Gadd. *Understanding who commits hate crime*

and why they do it Cardiff: Welsh Government Social Research, rapport nr. 38, 2013.

Politidirektoratet og Oslo politidistrikt, Hatkriminalitet i Norge 2022. Oslo: Politidirektoratet, 2023.

Walters, Mark, Rupert Brown og Susann Wiedlitzka. Causes and Motivations of Hate Crime London: Equality and Human Rights Commission, rapport nr. 102, 2016.

Wessel-Aas, Jon, Audun Fladmoe og Marjan Nadim, Hatefulle ytringer. Delrapport 3: Grenseoppgangen mellom ytringsfrihet og strafferettslig vern mot hatefulle ytringer, Oslo: Institutt for samfunnsforskning, rapport nr. 16, 2016.

Wollscheid, Sabine, Brit Lynnebakke, Lone Wanderås Fossum og Ann Cecilie Bergene, Konsekvenser av rasisme og diskriminering på grunn av etnisitet, religion og livssyn: En kunnskapsoversikt, NIFU, rapport nr. 22, 2021.

Nettsider

Anti-Defamation League, *Pyramid of hate*, 2018, hentet 09.08.2023 fra <https://www.adl.org/sites/default/files/documents/pyramid-of-hate.pdf>.

Article 19, *Hate speech explained: A summary*, 2020, hentet 09.08.2023 fra <https://www.article19.org/resources/hate-speech-explained-a-summary/>.

Diskrimineringsnemnda, *Søk i statistikk: 2022*, hentet 09.08.2023 fra <https://www.diskrimineringsnemnda.no/klagesaker-og-statistikk/s%C3%B8kstatistikk>.

[Folkehelseinstituttet, *Rasisme og diskriminering kan påvirke helsen*, 2022, hentet 17.08.2023 fra <https://www.fhi.no/nyheter/2022/rasisme-og-diskriminering-kan-pavirke-helsen/>.](https://www.diskrimineringsnemnda.no/klagesaker-og-statistikk/s%C3%B8kstatistikk)

Oppøyen, Madeleine Schlyter, *En av fem opplever diskriminering*, SSB, 7. november 2022, hentet 09.08.2023 fra <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/levekare/artikler/en-av-fem-opplever-diskriminering>.

Right To Be. *The 5 D's of Bystander Intervention*, hentet 25.10.2023 fra <https://righttobe.org/bystander-intervention-training/>.

Ron Slaby, *5 Ways to Foster Cultures of Active Bystanders at Home and in the Community*, The Melissa Institute for Violence Prevention and Treatment, 2019, Hentet 30.10.2023 fra <https://melissainstitute.org/cultures-of-active-bystanders/>.

Soteria Solutions. *Bringing in the Bystander for a better & safer college community*, hentet 25.10.2023 fra <https://www.soteriasolutions.org/bringing-in-the-bystander>.

Strømme, Vidar. «Ekspertkommentar til HR-2020-184-A og HR-2020-185-A, hatytringer på Facebook», Juridika. 15.6.2020. Hentet fra <https://juridika.no/innsikt/ekspertkommentar-til-dommer-om-hatytringer-p%C3%A5-facebook>.

Medieartikler

Strømme, Vidar. «Ekspertkommentar til HR-2020-184-A og HR-2020-185-A, hatytringer på Facebook», Juridika. 15.6.2020. Hentet fra <https://juridika.no/innsikt/ekspertkommentar-til-dommer-om-hatytringer-p%C3%A5-facebook>.

Methi, Erlend Andreas og Vilde Jalleni Tennfjord, «Hatefulle ytringer - grensen mellom ytringsfrihet og diskrimineringsvern - kommentar til HR-2020-2133-A», Juridika. 27.04.2021. Hentet fra <https://juridika.no/innsikt/hatefulle-ytringer-grensen-mellom-ytringsfrihet-og-diskrimineringsvern-kommentar-til-hr-2020-2133-a>.

Andre kilder

FNs generalforsamling, Rabat Plan of Action on the prohibition of advocacy of national, racial or religious hatred that constitutes incitement to discrimination, hostility or violence, UN Doc. A/HRC/22/17/Add.4, 11.01.2013.

FNs komité mot rasediskriminering, General Recommendation 35, Combating racist hate speech. UN Doc. CERD/C/GC/35, 26.09.2013.

Prop. 81 L (2016–2017) Lov om likestilling og forbud mot diskriminering (likestillings- og diskrimineringsloven).

© Norges institusjon for menneskerettigheter – November 2023

Publikasjonsnummer: NIM-R-2023-003

**Norges institusjon for
menneskerettigheter**

Postadresse
Postboks 299 Sentrum
0103 Oslo

Besøksadresse
Akersgata 8
0158 Oslo

Tel: 23 31 69 70
[Epost: info@nhri.no](mailto:info@nhri.no)
www.nhri.no